

ADATOK
A CSANÁD MEGYEI MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁSOK
HELYZETÉHEZ ÉS MOZGALMAIHOZ A XX. SZÁZAD ELEJÉN

Írta: GÖRÖG JÓZSEF

A mezőgazdasági munkások és szegényparasztok nagy mozgalmának első szakasza 1898-ban lezárult. Mint az MSZDP vezetőségének 1905. április 1-től 1906. március 31-ig kifejtett tevékenységéről előterjesztett jelentése mondja — a „nagy föllendülés után körülbelül hét esztendeig igen csendes volt a földművelők mozgalma. A munkásoknak az a minden képzeletet meghaladó brutális elnyomása, a földművelők hallatlan üldöztetése, mikor a Bánffy-kormány toloncolt, börtönzött, sőt lövetett és szúratott — megbénította a mozgalmat. A munkások tömegei még a szocializmust alig ismerve, megrettentek és elhallgattak... csak azok tartottak ki híven a zászló mellett, kik már meggyőződéses szocialisták voltak... Az okok megmaradtak, így természetesen a mozgalom sem szűnt meg, hanem csak egy időre csendesebb lett... bizonyos volt, hogy a mozgalom újra ki fog törni.“ [1]. A szegényparasztok, földmunkások és cselédek elfásultak, elfáradtak, a kellő irányítás nélküli mozgalmukat az uralkodó osztály minden eszköz felhasználásával elfojtotta. A földmunkások és szegényparasztok követelései teljesíthetlenné maradtak, helyzetük a következő években csak romlott.

Csanád megye csaknem kizárólag mezőgazdasági terület. Az 1900 évi népszámlálás adatai szerint a 140 007 lakosból 107 797 (77%) élt földművelésből; közülük 41 422 kereső és 66 375 eltartott, míg az ipari és kereskedelmi foglalkozásból élők száma 19 880, az egész lakosság 12,9 százaléka; ezek közül 8562 keresőre 11 318 eltartott esett [2]. A mezőgazdasággal foglalkozó lakosság megoszlását az alábbi táblázat mutatja: [3]

	Népesség összesen	Házbirtokosi és hátrész birtokos	Földbirtokkal rendelkezők					Birtokosok összesen
			1 holdon aluli	1—5 holdig	5—50 holdig	50—100 holdig	100 holdon felüli	
Nagybirtokos	13	3	—	—	—	—	3	3
Középbirtokos	476	111	—	4	11	14	109	138
Haszonbérlő	82	11	1	1	6	—	—	8
Kisbirtokos								
50—100 h-ig	1672	301	5	8	57	278	—	348
Kisbérlő 50 holdon alul	33043	6165	343	1972	4817	—	—	7132
Kisbirtokos napszámos	4457	1110	403	673	114	—	—	1190
Részes földműves	1378	173	26	27	12	—	—	65
Majoros	48	5	—	—	—	—	—	—
Önálló kertész	1793	358	77	113	17	—	—	207
Gazdasági tisztviselő	375	16	1	1	8	1	2	13
Gazdasági cseléd	16461	524	116	120	42	—	—	278
Mezőgazdasági munkás	47891	5263	827	448	93	—	—	1368
Östermelés egyéb ágai	108	8	1	1	3	—	—	5
Összesen:	107797	14048	1800	3368	5180	293	114	10755

A többi gazdaság olyanok kezén volt, akik fő foglalkozásként nem a mezőgazdaságban dolgoztak, hanem az iparban, kereskedelemben, közszolgáltatásban stb.

A megyében a múlt század végén 17 493 birtok volt, amelyek 279 478 kat. hold területet foglaltak magukban [4].

A birtokok az alábbiak szerint oszlottak meg:

A birtokok nagysága:	száma:	területe:
1 holdon aluli	6 570	2 515 kat. hold
1—5 holdig	3 278	9 494 „ „
5—10 holdig	2 234	15 602 „ „
10—20 holdig	2 280	32 322 „ „
20—50 holdig	1 934	59 869 „ „
50—100 holdig	506	34 234 „ „
100—200 holdig	124	16 413 „ „
200—500 holdig	73	23 602 „ „
500—1000 holdig	30	21 582 „ „
1000 holdon felül	14	63 845 „ „

A birtokok számának és területének megoszlását — összehasonlítva az országos és a Békés megyei adatokkal — az alábbi kimutatások szemléltetik:

	A gazdaságok összes számából esett									
	1 holdon	az 1—5	az 5—10	a 10—20	a 20—50	az 50—100	a 100—200	a 200—500	az 500—1000	az 1000 holdon felüli
	holdas									
	gazdaságokra %-ban									
Magyarországon	23,56	30,01	19,20	16,14	8,59	1,51	0,43	0,27	0,13	0,16
Békés megyében	34,52	27,77	11,50	12,22	10,02	2,63	0,73	0,31	0,13	0,19
Csanád megyében	37,57	21,32	12,77	13,03	11,05	2,89	0,71	0,41	0,17	0,08

	A gazdaságok összes területéből esett									
	1 holdon	az 1—5	az 5—10	a 10—20	a 20—25	az 50—100	a 100—200	a 200—500	az 500—1000	az 1000 holdon felüli
	holdas									
	gazdaságokra %-ban									
Magyarországon	0,63	5,21	9,00	14,64	16,31	6,55	3,81	5,48	6,08	32,29
Békés megyében	0,77	3,92	4,71	9,99	17,35	9,87	5,58	5,31	5,65	36,68
Csanád megyében	0,89	3,39	5,58	11,52	21,19	12,35	5,88	8,44	7,92	22,84

A fentiekből néhány érdekes megállapítást tehetünk. Csanád megyében az 5 holdig terjedő gazdaságok az összes birtokok 58,89%-át, területük pedig az összes terület 4,28%-át teszik ki. Az erre vonatkozó országos adatok: 5 holdig terjedő birtokok 53,57%, területük 5,84%, Békés megyében 62,24%, illetve 4,71%. Tehát a törpe birtokok aránya 5,32 százalékkal magasabb az országosnál, ugyanakkor a rájuk eső terület csak 1,56 százalékkal magasabb. A Békés megyei adatok még ennél is rosszabb képet mutatnak. A gazdaságok számának legnagyobb százalékát (37,57%, országosan 23,56% és Békés megyében 34,52%) az 1 holdon aluli birtokok teszik ki, amelyek területe viszont az összes területnek csak 0,89 százaléka (Magyarországon 0,63%, Békés megyében 0,77%). Az 5—100 holdig terjedő birtokok aránya kisebb az országosnál (39,74% Csanád megyében és 45,44% országosan), az általuk birt föld aránya viszont magasabb (50,64%, országosan pedig 46,50%).

Érdeemes megfigyelni azt is, hogy Csanád megyében az 1000 holdon felüli birtokok aránya 0,08 százalékkal, tehát felével aacsonyabb az országosnál, 0,11 százalékkal a Békés megyeinél, a területük viszont ennél lényegesen kisebb arányban kevesebb; országosan 32,29%, Békés megyében 36,69% és Csanád megyében 22,84% [5]. A Csanád megyei kép tehát azt mutatja, hogy a törpebirtokok gazdasági ereje minimális, ugyanakkor a kisbirtokok részesedése a művelt terület egészéből jelentékeny.

A birtokosok mellett a megyében nagy számban élnek mezőgazdasági munkások és cselédek. Az előbbiekek száma 18 885, akikre 29 006 eltartott esik, az utóbbiak pedig 6146 fő kereső és 10,315 eltartott [6]. Ezeknek a helyzete a legrosszabb, hiszen a cselédek érzik leginkább a feudális kötöttség maradványait, a mezőgazdasági munkások pedig sok esetben munkanélküliséggel küzdöttek, csaknem kizárólag április közepétől október végéig dolgozhattak és az erre az időszakra eső keresetükből nehezen tudták fenntartani családjukat. A mezőgazdasági napszámberék Csanád megyében 1901-től csökkenő tendenciát mutatnak, ami csak 1906-ban áll meg, éppen a mezőgazdasági munkások mozgalmának hatására. Ezt az alábbi hivatalos statisztika alapján [7] készült táblázat mutatja:

Férfi napszámberék:

év	Tavaszi		Nyári		Őszi		Téli	
	ellátással	ellátás nélkül	E	E. n.	E.	E. n.	E.	E. n.
1901	83	105	213	233	160	183	67	93
1902	81	114	194	248	133	169	67	90
1904	64	96	144	195	129	158	55	86
1906	103	134	313	380	205	251	97	143

Női napszámberék:

év	Tavaszi		Nyári		Őszi		Téli	
	ellátással	ellátás nélkül	E	E. n.	E	E. n.	E	E. n.
1901	68	84	142	151	113	134	60	76
1902	63	84	106	130	90	114	60	73
1904	53	76	97	133	79	105	44	65
1906	73	99	167	224	121	159	81	117

Gyermek napszámberék:

év	Tavaszi		Nyári		Őszi		Téli	
	ellátással	ellátás nélkül	E	E. n.	E	E. n.	E	E. n.
1901	56	66	90	99	75	85	54	61
1902	52	65	77	93	63	74	40	50
1904	33	52	71	96	55	70	33	46
1906	58	76	127	167	91	118	50	75

Megjegyzem, hogy gyermekként fogadták fel napszámosnak általában a 16 évesnél nem fiatalabb fiúkat, akik viszont már el tudták végezni azt a munkát, amit a felnőttek. Erre sok adatot találunk a különböző szerződésekben. Ilyen kikötés van a Hász Antal tótbánhegyesi birtokos által aratásra, cséplésre, kukorica- és répaművelésre, valamint napszámmunkák végzésére 36 tótbánhegyesi munkással kötött szerződésben [8]. A mezőgazdasági munkások helyzetét nehezítette az is, hogy a múlt század végén lezajlott nagy sztrájkok hatására az uralkodó osztály meghozta az 1898. évi II. törvénycikket, amely kötelezővé teszi a munkaszerződések hatóság előtt való megkötését. A szerződéseket általában szakmány munkákra kötik (díjazás a kifejtett munka után történik), de e szakmány munkák közül az aratás, amely legfontosabb kenyérkereseti lehetőség volt, elvállalása más szakmány, illetve napszám munkákat von maga után. Ha valaki szerződött az aratásra, csaknem kivétel nélkül vállalnia kellett néhány hold kukorica vagy cukorrépa megművelését vagy mindkettőt, ugyanakkor az általában télen kötött szerződések szerint, a legfontosabb nyári munkák idején, a szakmányban el nem végezhető munkákat előre megállapított napszám mellett kötelesek voltak vállalni [9]. Hász Antal tótbánhegyesi birtokos pl. cséplésre, ha a munkások pénzért végzik, 70 krajcár, egyéb munkákra pedig május 15-től a férfiaknak 50 krajcár, a marokverőknek pedig 40 krajcár napszámot köt ki 1905. december 24-én az 1906. évre megkötött szerződésben [10]. Hári Ágost magyarbánhegyesi birtokos 18 munkással kötött aratási és cséplési szerződésében szintén kötelezi munkásait más munkák elvégzésére is az alábbi napszám mellett: áprilisban 80 fillér, májusban 1 korona, júniusban 120 fillér, a marokverőknek pedig mindig 20 fillérral kevesebb [11]. Dr. Zsilinszky Endre pusztapándi gazdaságába szerződtetett munkásoknak kötelessége az aratás és cséplés mellett a szénakaszálás kisholdanként 2 koronáért, cukorrépaszedés, tisztítás és szállítás kisholdanként 20 koronáért és az alábbi élelemért: 15 kg liszt, 1,5 kg szalonna, 1,5 l főzelék, 1 kg só és férfiaknak 1 liter pálinka hetenként és páronként. Napszámban kötelesek dolgozni április közepétől október végéig és minden olyan munkát elvégezni, amelyet szakmányban vagy részében nem végeznek a fenti élelmezés mellett az alábbi napszámért: férfiaknak állandóan 1 korona 20 fillér, a nőknek 70 fillér [12].

A szakmányban végzett munka sem volt kifizetődőbb. Ennek legtipikusabb formája az aratás, hordás és cséplés. Az 1906. évre kötött szerződések a következő feltételeket és részt írják elő: Babó Zoltán kaszaperi birtokos 24 tótbánhegyesi munkást szerződött 200 hold őszi és 40 hold tavaszi gabona learatására, behordására és cséplésére. Ennél nagyobb területet a birtokos adhat, de a munkások nem követelhetnek. A három munkafolyamat elvégzéséért $\frac{1}{10}$ részt kapják konvencióval, amely hetenként és páronként 2 véka (60 liter) búza, 3 kg szalonna, 3 liter főzelék, 1 kg só összesen 11 korona 84 fillér értékben és a férfiaknak 3 korona pálinkára, amely az aratás, hordás és cséplés egész idejére szól. A munkásoknak el kell csépelni a mások (főleg a kertészek és cselédek) által learatott gabonát is 2,5%-ért és az alábbi konvencióért (amely hetenként és fejenként): 0,5 véka búza, 1 kg szalonna, 0,5 kg só és 1 lit. főzelék, összesen 5 korona 32 fillér értékben. Elcsépelendő a munkaadó örökbirokon és a Dessewffy-féle birtokon (amely 1003 hold) levő összes gabona, amely után 8 mázsa gabonát (vele búza, fele pedig zab és árpa) kötnék ki biztosítéskül. A részből 24 mázsát visszatart a birtokos és csak akkor adja ki, ha a mun-

kával teljesen megelégedett [13]. Hári Ágost magyarbánhegyesi birtokos is $\frac{1}{10}$ részért adja ki gabonáját aratni és csépelni. Az aratásra és hordásra rossz termés esetére 5 koronát kötnek ki biztosítékul kisholdanként konvenció nélkül cséplésre pedig 160 fillér napszámot ugyancsak konvenció nélkül. Konvenció a következő: 30 liter búza, 2 liter főzelék, 2 kg szalonna, 1 kg só és a férfiaknak az egész időre 4 korona pálinkára.

Özv. Temesváry Pálné kunágotai birtokos 34 magyarbánhegyesi munkással a következő feltételek mellett kötött szerződést: aratásra és behordásra $\frac{1}{13}$ rész, biztosíték holdanként 60 kg őszi, illetve 70 kg tavaszi gabona vagy 12 korona. Az aratórészt a munkaadó nem köteles behordani és csépléshez csak gépet ad. A cséplésért 3 $\frac{0}{10}$ részt fizet, vagy 1 korona 40 fillért élelmezés nélkül. Konvenció az egész időre: 30 liter búza, 2 kg szalonna, főzelékre és sóra. 50 fillér és 2 liter pálinka [14].

Aratásra és hordásra gyakori az $\frac{1}{14}$ rész is. Így adta ki pl. Székács József csanádapácai birtokos a 130 hold gabonáját és az egész időre 4 véka búzát, 4 kg szalonnát, 4 liter kását, 2 kg sót, vagy 14 koronát adott konvenció fejében [15].

Szekerényi Lajos magyarbánhegyesi birtokos aratásra és behordásra szintén $\frac{1}{13}$ részt adott és az egész időre a következő konvenciót: 60 liter búza, 2 kg szalonna, 2 liter főzelék, 1 kg só és a férfiaknak 2 és fél korona pálinkára. Biztosíték 5 korona holdanként vagy 40 kg gabona.

Csak aratásra kötött szerződések nem fordulnak elő. Így csak a kisebb gazdák adták ki gabonájukat, akik viszont nem kötöttek szerződést, mert évek óta ugyanaz a munkás aratta le gabonájukat [16].

A fentiekből tehát megállapítható, hogy aratásra, cséplésre és hordásra általában $\frac{1}{10}$ részt adtak, aratásra és hordásra $\frac{1}{14}$, $\frac{1}{13}$ részt. Cséplő rész általában 2 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{10}$ konvencióval vagy 3 $\frac{0}{10}$ konvenció nélkül. Biztosíték legáltalánosabb mértéke az 5—6 korona holdanként vagy 40—50 kg gabona, a cséplésre pedig 120—160 fillér napszám élelmezés nélkül. A konvenció általános mértékét szinte lehetetlen megállapítani, mert az általam átnézett néhány száz szerződés mind más képet mutat. Van ahol az egész aratási és hordási időre egyben [17], több esetben hetenként határozzák meg annak mértékét [18]. Az aratási időt viszont csaknem minden szerződésben meghatározzák, jelentősebb gazdaságokban is csak 10—21 napig tart. Ennek alapján a legáltalánosabb konvenció a következő: hetenként és páronként 30 liter búza, 2 kg szalonna, 2 liter főzelék, 1 kg só és a férfiaknak 1 liter pálinka.

Szalmából részt csak nagyon ritkán kaptak, akkor is csak az őszi szalmájából törek és polyva nélkül. Néhány esetben helyette pénzt (2—10 koronát) adott a birtokos. Ahol szalmarész volt, azt az aratóknak saját költségükön kellett elszállíttatni [19]. Az aratásra vonatkozó szerződések csaknem kivétel nélkül előírják, hogy az arató hány hold cukorrépat, kukoricát, cirkot vagy mind a hármat együtt köteles megművelni. Igaz, hogy ez még fizetés akart lenni az alacsony aratórész kiegészítésére, de csak nagyon kis mértékben. Ennél sokkal fontosabb volt, különösen a cukorrépa esetében, amely nagyon munkaigényes, hogy a földbirtokosok még a tél folyamán előre kikötött rész vagy bér mellett kellő munkaerőt biztosítsanak maguk számára. Munkaerő volt ugyan bőven, de az már nem volt biztos, hogy nyáron is tudnak ugyanannyiért biztosítani, mint télen és különösen fontos kenyérkereseti lehetőséggel, az aratással való egybekapcsolás miatt, a lehető legalacsonyabb részért

vagy bérért műveltethessék meg földjüket. Ezzel magyarázható, hogy a feles kukorica teljesen eltűnt, és helyette harmadából, ill. negyedéből adták ki. Az így kiadott földek mértéke a legnagyobb változatosságot mutatja. Szekrényi Lajos magyarbánhegyesi birtokos aratóinak 1 hold cirkot negyedében, 3 hold cukorrépát harmadában, 4 és $\frac{1}{4}$ hold kukoricát negyedében, Montag M. és Fiai kaszaperi nagybirtokosok aratóinak 2 hold cukorrépát és 3 hold kukoricát harmadában kellett megművelni [20]. Gyakori eset, hogy a cukorrépát nem részért, hanem meghatározott összegért művelik az aratók. A már említett Montag M. és fiai aratói a négyszer megkapált, kiegyelt, feltöltött, felszedett, megtisztított és elszállított cukorrépa minden 105 kg-jáért 48 fillért kaptak. Ezért az összegért a ledarabolt répafejeket is be kellett szállítani a kijelölt helyre, elvermelni és a levelét a földön elteríteni. A kukorica szárából sehol nem adnak részt és azt is be kell hordani a munkásoknak és a kijelölt helyen összerakni. A termés egyharmadából még le is vonnak csőszbérre, ami 70—100 csőig terjed holdanként vagy pedig $\frac{1}{2}$ —1 véka. Előfordul az is, hogy csak répa-művelésre kötnek...szerződést. Ilyen pl. Purgly János mezőkovácsházi birtokos és 25 mezőkovácsházi munkás között létrejött szerződés, amely szerint a cukorgyár által lemászált répa minden 105 kg-ja után 50 fillért fizet a munkaadó [21]. A cukorrépa műveléséért, ha azt pénzben fizetik, a 46—50 fillér az általános minden 105 kg után.

Meg kell még említeni egy igen jelentékeny réteg — a dohánykertészek — helyzetét, akik a megkötött szerződések tanúsága szerint alig különböznek a cselédektől. A kertészeket általában négy egymást követő gazdasági évre szerződtették. A munkaadó leggyakrabban lakást is biztosított számukra, ami azonban egy kicsit sem különbözött a jól ismert cselédházaktól. A Lukács Géza István kaszaperi birtokos által nyolc kertésszel kötött szerződés bizonyosága szerint a kertészek feladata volt az általuk lakott ház és a dohány termesztéséhez, kezeléséhez tartozó minden épület karbantartása, tatarozása saját költségükön. Amennyiben ezt elmulasztották, a munkaadó a kertészek költségére fogadott napszámossal végeztethette el. A dohány termesztéséhez szükséges csaknem minden eszközt az igán kívül a kertész adott, a munkát teljesen ő végezte és a bevételből való részesedése 41%, a munkaadó 59% jövedelmével szemben, ami csaknem befektetés nélküli bevétel. A kertészek általános részesedése a megyében 40%—46%-ig terjed. A dohányművelés mellett a kertészek arattak is, amiért részt és konvenciót kaptak, és mindegyik kapott valamennyi kukorica- vagy répa földet vagy mindkettőt, amelyért 1 korona illetményt fizetett holdanként. Kimondottan feudális állapotokat tükröző kikötései is vannak a szerződésnek. A szerződés megkötésekor be kell jelenteni a családtagok számát, és ha a hely elfoglalásakor valaki is hiányozna, a munkaadó azonnal felbonthatja a szerződést. A munkaadó tudomása nélkül sem a kertészeknek, sem hozzátartozóinak a tanyából kimenni nem szabad. Minden kertész tarthat sertést és baromfit, de ezért külön fizet. Jelen esetben 4 db sertést, amelynek darabjáért legelő- és pásztorbér címén 4 koronát fizet, még akkor is, ha a sertés csak egy hétig volt birtokában, tyúkot és csirkét, amiért 10 db csirkét és 50 tojást fizet [22]. A szerződött mezőgazdasági munkások munkafeltételeit, köteleseit jól bemutatják a különböző szerződések, melyek közül néhányat teljes egészében közlök a „Függelék”-ben.

Nem volt sokkal jobb a törpebirtokosok, de különösen a 6570 egy holdon aluli birtok tulajdonosainak helyzete sem, mert legnagyobb részük időszaki

vagy állandó bérmunkára kényszerült. Különösen nehéz volt ezek helyzete a telepes községekben, amelyek az 1872. évi II. törvénycikk alapján jöttek létre. Csanád megye 28 községe közül 16 volt ilyen. Ezeknek a problémája külön vizsgálatot kíván még, annyit azonban az eddig feltárt adatokból is meg lehet állapítani, hogy az elaprózódott törpe- és kisbirtokok nem voltak életképesek. A megyei közigazgatási bizottság 1903. évről szóló jelentéséből kiténik, hogy ezek a községek rohamosan eladósodtak, elszegényedtek és a telepesek megélhetése nem volt biztosítva. Az okot egyrészt abban látják, hogy helytelen volt a telepítés, mert egyes községekben 20 holdat, máshol pedig 5 holdat vagy ennél kevesebbet kapott egy család, és ezek a parcellák azóta tovább aprózódtak. Másrészt a helytelen külterjes gazdálkodás is nehezíti helyzetüket, mert a búza és kukorica kizárólagos termesztése nem biztosít olyan jövedelmet, hogy a nagy anyagi megterhelést ezek a kis gazdaságok elbírnák, hiszen vannak községek, ahol az egy kis holdra eső adósság meghaladja a 600 koronát, s ez a kamatok miatt évről évre csak szaporodik. E községek helyzetének romlásához hozzájárul a túl magas adóztatási rendszer is, amit még fokoznak a községi pót- és egyházi adók, különösen a református községekben, ahol 30—50%-ot tesznek ki. A közigazgatási bizottság a következőkben látja a megoldást: 1. téli munkalehetőség teremtése a mezőgazdasággal kapcsolatos üzemek létesítésével és háziipar megteremtésével, 2. helyes gazdálkodás (ipari növények termesztése, állattenyésztés) megszervezése útján, 3. a birtokok további felaprózódásának megakadályozása törvényhozás útján, a terhek olcsóbb convetválásával, 4. a földadó igazságos leszállításával [23].

A telepes községek helyzetére némi fényt derít az alábbi kimutatás, amely az 1903. évi örökvltságt tartozást és a törlesztést tünteti fel: [24]

Község neve	1903. évben esedékes tartozás	1903. évi törlesztés	A törlesztés mennyisége %-ban
Albert	233 000,—	31 500,—	15,00
Ambrózfalva	900 000,—	45 000,—	5,00
Pitvaros	1 416 891,39	19 070,—	1,03
Nagymajlát	199 220,84	10 327,23	1,18
Kiskirályhegyes	158 796,—	18 573,78	11,69
Kövegy	50 524,03	20 869,19	41,32
Kunágota	176 837,65	53 937,15	32,78
Dombiratos	139 660,45	13 966,—	10,00
Mezőkovácsháza	225 307,32	46 587,25	20,67
Reformátuskovácsháza	54 240,—	15 075,62	28,00
Végegyháza	68 436,89	13 539,65	19,78
Magyarbánhegyes	76 490,97	75 269,76	98,00
Tótbánhegyes	342 125,91	52 023,30	10,5
Apáca	—	—	—
Kisiratos	420 000,—	33 528,42	7,7
Összesen:	4 461 531,45	449 287,35	10,07%

1903-ban a földművelésügyi minisztérium erélyesen sürgette, hogy a telepes községek fizessék hátralékaikat. A hátralék nemcsak a kincstár károsodását, hanem a telepesek vagyoni viszonyainak összekúszálódását is okozták. Az erélyes intézkedés tulajdonképpeni célja, „hogy a telepesek között mintegy

selejtezést is eszközöljön, természetesen az arra való és gazdaságilag kellő biztosítékot nyújtó elemek lehető kímélésével“ [25]. A fizetés sürgetésének eredményét mutatja a fenti kimutatás. Nem szerepel ebben a kimutatásban Kevermes község, amelynek viszonyait érdemes részletesebben megvizsgálni, mert még a fentieknél is többet árul el a telepesek helyzetről. A község lakóinak száma 1903-ban 3873, határának kiterjedése 8647 hold, amelyből 7587 hold uradalmi birtok és csak 871 hold a község lakói által megváltott örökföld. Az 1875-ben kötött örökváltás-szerződés szerint 139 család kapott 5—5 holdat, 259 család 800 négyszögöles, 186 család pedig 400 négyszögöles telket, tehát a község tulajdonképpen napszámos telep lett — állapítja meg a közigazgatási bizottság jelentése [26].

Az 5 holdas parcellák örökösödés útján még jobban elaprózódtak. 1903. december 31-i állapot szerint a község birtokviszonyai az uradalmi-birtokot kivéve a következő:

400 négyszögöles házhellyel bír	111 család
400—800 „ „	109 „
800—1200 „ „	65 „
1200 négyszögöltől 1 holdig terjedő földdel	32 „
1 holdtól 3 holdig terjedő földdel	120 „
3 „ 5 „	43 „
5 „ 10 „	38 „
10 „ 15 „	5 „
15 „ 20 „	7 „

Az előljárásság puhatalódzása szerint 1902-ben a község lakóinak 302 360 korona adóssága volt 8%-os és 59 974 korona 2%-os kamatra, ami 1903-ban sem csökkent lényegesen, sőt 1903-ban 96 kiscgazda 424 mázsa vetőmag kölcsönt vett fel, ami újabb 6656 korona adósságot jelentett. Az adósság törlesztésén kívül évente 182 299 koronát kellett fizetniök a község lakóinak adók, kölcsönök kamatai és haszonbér címén. Ugyanakkor 1903-ban a községben termesztett főbb termények — búza, kukorica, árpa, dohány — összes értéke 307 714 korona volt. Az 530 család közül csak 135-nek biztosított a megélhetése úgy-ahogy uradalmi bérletek által, de az is bizonytalan, mert ha a birtokos nem újítja meg a szerződést, a volt bérlők foghatják a vándorbotot, hogy új megélhetési lehetőség után nézzenek. 377 család állandó kereset nélkül van, napszámból él, és az sem jut mindenkinek. A községnek nincs jövedelmező birtoka és így az adminisztrációs költségeket, a művelődési intézmények egy részének költségét pótdából kell fedezni, ami állandóan 90% körül van. A pótdók magas százaléka a telepesek számára általában jellemző. A községben nagy az elkeseredés és ez az oka, hogy a szocialista tanok termékeny talajra találnak [27].

Az okok tehát, amelyek a múlt század végén a földmunkások és szegény-parasztok mozgalmát előidézték, nem szűntek meg. A mozgalom is csak elcsendesedett, de nem fojtották el végleg. Igaz, hogy 1906-ig Csanád megyében nem volt nagyobb arányú megmozdulás, de az elszórtan jelentkező szervezkedések a megye dolgozóinak öntudatosodását mutatják. Ezt a folyamatot azonban akadályozta az egységes vezetés hiánya, bár némi törekvés tapasztalható ezen a téren. Különösen két város, Makó és Hódmezővásárhely szerepét

kell kiemelni. 1903. május 17 óta a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak megyei bizottsága is működött, melynek elnöke Joó Ferenc, jegyzője Szakács Márk, tagjai pedig Molitorisz István, Hambek Géza, Alföldi Sándor, Kocsis Sándor és Szántó András voltak [28].

E két város a községekben tartott népgyűlésekre szónokokat küldött 1903-ban, hódmezővásárhelyi szociáldemokraták Tótbánhegyes, Magyarbánhegyes, Kunágota és Reformátuskovácsháza községekben voltak népgyűlésen [29], Makó pedig Apátfalva, Földeák, Alberti és Nagymajláth községekkel volt kapcsolatban. Az Újjászervezett Szociáldemokrata Párt Budapestről is igyekszik befolyást gyakorolni a megyére. Ezt mutatja, hogy 1903. szeptember 13-án Dombegyházán, mintegy 250—300 résztvevővel tartott népgyűlésen részt vett Bella Antal budapesti küldött. (Az ülés napirendje: 1. a nép helyzete, 2. annak javítása, 3. miként és melyik párt küzd törvényes eszközökkel a nép helyzetének javításáért.)

Makónak az MSZDP minden kongresszusán és értekezletén volt küldötte, az 1903. évi X. kongresszuson pedig Nagylak és Földeák képviselői is részt vettek [30]. A fentiekből tehát azt a következtetést lehet levonni, hogy Csanád megyében a Magyarországi Újjászervezett Szociáldemokrata Párt és az MSZDP hatása volt a legnagyobb. Minthogy azonban ezeknek a pártoknak nagyon laza szervezeti életük volt, nem lehet szorosán elkülöníteni egyiket a másiktól. Ezek tevékenysége kétségtelen érezhető, de komoly irányító szerepük nem volt, mert legtöbbször a mezőgazdasági munkások követelései után kullogtak, vagy éppen fékezni igyekeztek a mozgalmat. Ezt a tényt az 1906-os események tárgyalásánál látjuk majd.

A század elején tehát 1906-ig nem bontakozott ki komolyabb mozgalom. Ennek ellenére az uralkodó osztály éber figyelemmel kísért minden eseményt; ami a mezőgazdasági munkások mozgolódására utalt és a legkisebb megmozdulást is szigorú megtorló intézkedések követték. Különösen az aratás zavartalan lefolyása érdekében tettek meg mindent, amire a Földművelésügyi Minisztérium minden évben felhívta a megyei vezetők figyelmét. 1904-ben a battonyai járási főszolgabíró pl. az aratás zavartalansága miatt a szerződészegők pótlására tartalék munkások szervezését és a csendőrség kiegészítését tartja fontosnak [31]. Ezt azzal indokolja, hogy a járás Arad megyével határos, ahonnan terjed a mozgalom, Arad megyei munkások is szerződtek a járásba, az MSZDP már februárban felszólította a munkásokat a sztrájkra. A problémák még fokozottabban jelentkeznek ebben a járásban, ahol jelentős számban élnek nemzetiségiek. A tanácsot meg is fogadták, mert júniusban a mezőhegyesi, battonyai, mezőkovácsházi és kevermesi csendőrörsöket megerősítették [32]. Különösen erélyes intézkedéseket tesznek az 1905 januárjában tartott választások előtt. A főispán 1904. december 27-én arról tájékoztatta a belügyminisztert, hogy a választások előtt egy nappal Nagylakra két század gyalogságot és egy század lovas katonát, Battonyára szintén két század gyalogságot kér. Ugyanakkor a csendőrséget is Nagylakra, Battonyára és Makóra összpontosítják [33] bizonyosan olyan célzattal is, hogy ha szükség lesz rájuk, a járás egész területén felhasználhassák, hiszen mindhárom helységi járási székhely.

Különösen nehézé vált a mezőgazdasági munkások helyzete 1906 tavaszára. A már vázolt általánosan rossz gazdasági helyzet további romlásához

hozzájárult az 1905-ös rossz gazdasági év is. A nyári kereset elégtelenségét nem tudták sehol sem pótolni, hiszen a megyében 1900-ban mindössze négy olyan üzem volt, amelyik 20-nál több munkást foglalkoztatott: a mezőhegyesi kenderfonó 40, a mezőhegyesi cukorgyár 501, a mezőhegyesi szeszgyár 41 és a makói gőzmalom 21, tehát összesen 606 munkást foglalkoztattak [34], de ezek is többségükben idénymunkások voltak, számuk emelkedett vagy csökkent. Ez a helyzet 1906-ig lényegesen nem változott, bár 1905-ben megkezdte működését Nagylakon a kender- és lenkikészítő, ahol 300 munkást foglalkoztattak [35]. Az ipari munkások is állandó harcban állnak munkaadóikkal körülményeik javítása érdekében. 1906 folyamán pl. a mezőhegyesi cukorgyárban 1200 munkás sztrájkolt, aminek eredményeképpen a követelt 3 korona napibért meg is kapták. Makón 65 ács néhány napos sztrájk után 10⁰/o-os béremelést harcolt ki, 15 szobafestő 14 napos sztrájkjának 40⁰/o-os béremelés, a malommunkások 10—12 napos sztrájkjának 20⁰/o-os béremelés és 2 óra munkaidő leszállítás, 60 szabómunkás 20 napos harcának 10⁰/o-os béremelés és a 19 nyomdászsegéd 37 napos sztrájkjának átlag 25—35⁰/o-os béremelés és másfél óra munkaidő engedmény lett az eredménye [36]. Ezek a sztrájkok tehát igen jelentős eredményekkel végződtek.

A túlnyomóan külterjes gazdálkodást folytató mezőgazdaság nem tudta felvenni — sokszor még nyári időszakban sem — a munkások nagy tömegét. Az uralkodó osztály ínségkölcsonök folyósításával igyekszik enyhíteni helyzetükön; 1906 tavaszán terményt és 188 333 koronát osztottak szét 17 községben a rászoruló közt ínségkölcson címén, a mezőgazdasági munkás- és cselédségély alapból pedig 46 300 koronát [37]. Ugyanakkor az 1905-ben lezajlott dunántúli mozgalmak és az általános elégedetlenség hatására még fokozottabb figyelemmel kísérte az eseményeket és minden szükséges megelőző intézkedést igyekezett megtenni. Ennek egyik mozzanata volt a járási főszolgabírói hivataloknál letétbe helyezett különböző mezőgazdasági munkákra kötött szerződések felülvizsgálása [38], hogy megfelelnek-e az 1898. évi II. törvény cikk előírásainak, mert formailag csak így lehetett hatósági segítséget adni a birtokosoknak viták vagy munkabeszüntetések esetén. A legtöbb szerződést 1906-ban kötötték az említett törvény megjelenése óta, még olyan kisebb birtokosok is szerződtek munkásaikat, akiknél eddig ez nem volt szokás. Ez is mutatja, hogy ebben az évben különösen tartottak a munkások megmozdulásaitól.

A mezőgazdasági munkások mozgalma 1906-ban már április utolsó napjaiban megkezdődött. A mezőkovácsházi járási főszolgabíró április 30-án kelt jelentése már kitört sztrájkról szólt. Április 29-én este a kunágotai Vásárhelyi-féle birtokról küldönc, id. Nágel Vilmos kunágotai birtokos pedig személyesen jelentette a főszolgabírónak, hogy a kunágotai és mezőkovácsházi határ összeshövelésénél egy 30—40 főnyi kunágotai munkásokból álló csoport az útszélen várakozik azzal a céllal, hogy Tótkomlósról és Mezőkovácsházáról a kunágotai határban fekvő Vásárhelyi és Nágel-féle birtokokra érkező munkásokat megnyerje a sztrájk felvétele érdekében [39]. Szinte minden utat elálltak a munkások, hogy megakadályozzák a sztrájkterést. Az első megmozdulás mindjárt erélyes intézkedést vált ki a hatóság részéről. A nagylaki és makói választásokra kirendelt kunágotai és magyarcsanádi csendőrséget a főszolgabíró visszarendelte, de kevesen vannak, ezért április 30-án táviratilag egy század kato-

naság kirendelését kéri Kunágotára [40] a földmunkások fenyegető magatartása miatt, mert egyszerre négy-öt helyre kell karhatalmat küldeni a kunágotai birtokokra az előforduló zavargások miatt [41]. A szervezett munkások vezetőit, Csernók Józsefet, Vaszula Andrást és ifj. Bécsi Jánost rendőri felügyelet alá helyezték. A községet nem hagyhatják el, és este 9 órától lakásukon kell tartózkodniok. Ez azonban nem szüntette meg a mozgalmat. Április 30-án az Urbán majorba induló kunágotai munkásokat a szervezett munkások egy csoportja a falu szélén „feltartóztatta, sőt közülük néhányat tetteleg bántalmaztak, minek folytán a dolgozni akaró munkások kénytelenek voltak a községbe visszatérni“ [42]. A csoportot a csendőrség szétkergette és hat személyt letartóztatott, köztük Csernók Józsefet is. Május 1-én özv. Jakabffy Lászlóné birtokán ismét 40 fős csoport jelent meg és az ott dolgozó dombegyházi munkásokat felszólították a munka beszüntetésére [43]. A belügyminiszter gyorsan intézkedik. Az egy század gyalogság kirendeléséről május 1-én táviratilag értesíti az alispánt [44]. Még aznap meg is érkezik a katonaság Winkler százados vezényletével. Ennek ellenére a mozgalom nem szállt alább, amit jól mutat az is, hogy az egyik hivatalos jelentésben az alábbi kitételeket találjuk: „a kunágotai ún. szervezett munkások terrorizmusa még a legkevésbé sem szállt alább, maguktartása fenyegető, sőt helyes kifejezéssel élve, kihívó a hatóság, a csendőrség és a katonai kirendeltséggel szemben“. Éppen ezért a főszolgabíró nem tartja megoldhatónak, hogy néhány nap múlva visszavonják a katonaságot. „Már most hallható a munkások körében olynemű fenyegetőzés: majd elmennek pár nap múlva a katonák s akkor majd mi diktálunk megint, de keményebben, mint eddig“ — írja a főszolgabíró [45]. Ifj. Bécsi Jánost, mint póttartalékost behívták katonának, Vaszula Andrást és Csipai Pált rendőri felügyelet alá helyezték. Őket tették felelőssé a zavargásokért. Ezek a munkások a hatósággal szemben öntudatosan viselkednek, a főszolgabíró fenyegetéseit határozottan visszautasítják. „Midőn Vaszula Andrást figyelemztettem arra — írja jelentésében a főszolgabíró —, hogy ezen erőszakoskodásaiért fogházbüntetéssel fognak sújtatni, mely fogság foganatosítása valószínűleg éppen a nyári nagy gazdasági munkaidőre fog esni, s így ők a munkásokra nézve legkeresőbb időszakot kell, hogy elmulasszák, gúnyosan jegyezte meg —, »nem szabad minket takarás (aratás) idején becsukni, nincsen olyan törvény, amely azt megengedje.«” Annak ellenére, hogy a katonaság megérkezése után reggel 5 órától este 10 óráig 6—6 katonából és egy csendőrből álló őrzőjáratok cirkáltak a faluban, május 2-án újabb 30—40 főből álló csoportok jelentek meg özv. Jakabffy Lászlóné birtokán és a Vajda-féle birtokon. Ezek a munkások 1 korona 60 fillér napszámot követeltek és felszólították az alacsonyabb bérért dolgozókat, hogy hagyják abba a munkát. A felszólítás eredménnyel járt. Hasonló esetek megakadályozására lovas csendőrök jártak az uradalmak [46]. Májusban Kunágotához tartozó 16 gazdaságban az összes munkás sztrájkolt. A sztrájk oka, hogy a gyermekeknek 10 fillér, a nőknek 50 és a férfiaknak 60 fillér napszámot fizettek [47].

A mozgalom központja Kunágota volt, de kiterjedt más községekre is. Hasonló mozgalom volt Magyarbánhegyesen is, ahol áprilisban a Hári birtokra induló napszámosok a szervezett munkások felszólítására, a csendőrség közbelépése ellenére visszatértek otthonukba [48]. Mezőkovácsháza és Tótbánhegyes községekben szintén volt sztrájkmozgalom, erre azonban csak utalások találhatók az iratokban.

A Csanád megyei sztrájkokra nagy hatással voltak a szomszédos községek, különösen a Torontál megyei Törökkanizsa és az Arad megyei Medgyesegyháza és Almáskamarás munkásainak mozgalma. Ezt mutatja az is, hogy a nagylaki főszolgabíró szerint addig minden terrorintézkedés eredménytelen az Arad megyével szomszédos községekben, amíg az ottani mozgalmakat le nem törlik. Medgyesegyházára katonaság kirendelését kéri, mert az ottani munkások május 1-én azt tervezték, hogy zeneszóval vonulnak Kunágotára, majd miután a kunágotai munkások csatlakoztak hozzájuk, a környező községeket járják, hogy megakadályozzák a sztrájktörést. Ettől a tervüktől csak azért álltak el, mert Kunágotára megérkezett a katonaság. Ugyanakkor Törökkanizsán jelentős számban dolgoztak kunágotai és nagylaki munkások, akik a törökkanizsai sztrájk idején otthon maradtak és bizonyos, hogy ennek is jó hatása volt a kunágotai mozgalomra [45].

Az eddigiekből megállapítható, hogy Kunágotán általános sztrájkról, szervezett mozgalomról beszélhetünk. A források alapján 361 tagja volt annak a szervezetnek, amelyiknek tagjai részt vettek a sztrájkban és szervezték azt [49]. Arról nem beszélnek, hogy milyen szervezet volt, de minden valószínűség szerint a Földmunkások Országos Szövetségének helyi csoportjáról van szó, mert ennek az 1906. november 11-én tartott kerületi értekezletén Orosházán Kunágotá is képviseltette magát. A kellő irányítás hiányának tudható be, hogy a mozgalom az említett községeken túl nem terjed, pedig az objektív körülmények a legtöbb helyen hasonlóak voltak. Így természetes, hogy az elszigetelt mozgalmat a katonaság kivezénylésével, a csendőrség megerősítésével sikerült elnyomni. Kunágotán 24 személyt tartóztattak le és állították bíróság elé. Május 19-én már látszólag minden csendes volt az egész járás területén. A sztrájk szervezői azonban nem adták fel a harcot, a 20-án tartott népgyűlésen felszólították a munkásokat, ne menjenek olyan helyre dolgozni, ahol magasabb bér követelése miatt sztrájkolnak [50]. A katonaságot is csak június 19-én rendelik vissza a községből [51]. A katonaság helyett még ugyanazon a napon kéri az alispán Battonya, Kevermes, Mezőkovács-háza, Magyarbánhegyes, Kunágotá, Nagylak, Csanádpalota és Makó csendőrőrsének megerősítését [52]. Ilyen körülmények között a mozgalom egy időre elcsendesedett, hogy azután még nagyobb erővel törjön ki az aratás idején.

A közigazgatási bizottság jelentése szerint az aratási idő alatt a mozgalom a hatóságot a legnagyobb mértékben igénybe vette, és komoly aggodalmat keltett. Először június 25-én a központi (makói) járás területén tört ki sztrájk a püspöki uradalom lelei és kopáncsi majorságában. Ezt a kezdetleges mozgalmat az uradalmi tiszteknek és a főszolgabírónak sikerült megszüntetni a követelések részbeni teljesítésével [53]. A mozgalom azonban tovább terjedt. Leidörfer Edé nagylaki gazda 5 aratója a szerződésben kikötött konvención felül kiharcolt még $1\frac{1}{2}$ kg szalonnát, 15 liter búzát és a pelyvából is $\frac{1}{13}$ részt, de a sztrájkot tovább folytatták, mert a hordásra külön 1 korona napszámot követeltek. Több gazda a szóbeli szerződés lényeges megjavítására kényszerült. Ugyancsak Nagylakon 60 román munkás sztrájkolt. 210 nagylaki szlovák arató nevében két csapatgazda a szerződés módosítását követelte, mert 8 korona 80 fillér, illetve 9 korona helyett csak holdanként 11 koronáért hajlandók Okányi Schwartz Lajos oroszlamosi és gróf Károlyi István gyulamezői birtokán levő gabonáját learatni. A nagylaki munkások népgyűlést akartak összehívni, hogy megállapodjanak az egységes követelésekben, amelyet azon-

ban nem engedélyeztek. A községben lefoglaltak egy röpcédulát, amelyet az USZDP-hez tartozó Országos Munkásvédő Szövetség 35. számú zentai csoportja adott ki. Ez a röpirat azonban a munkások eddigi követeléseivel szemben nem sok újat tartalmaz, sőt bizonyos mértékig el is marad azoktól. Új követelés, hogy a munkaadó meleg étellel lássa el a munkásokat és betegség esetére páronként és naponként 7 korona napidíjat fizessen, ha pedig a betegség a munkaadó hibájából következett be, a teljes részt követelheti a munkás. Egyébként a végzendő munkákra vonatkozóan elfogadja a szerződésekből kikötött feltételeket. Nem lép fel a harmados kukorica- és répaművelés ellen sem [54]. Az Újjászervezett Szociáldemokrata Párt agitációja igyekezett a törvényes keretek között tartani a munkások mozgalmát, sok esetben fékezte azt, mert a párt vezetői megijedtek az 1898. évi II. törvénycikk szigorától és a sztrájkoló munkások helyettesítésétől a mezőhegyesi tartalékból [55]. Nem rajtuk múlt, hogy a mozgalom tovább terjedt és általában eredménnyel is járt. Tenner Béla mokrini gazdaságának 40, Fischer Sándor orosházi birtokosnak pedig 70 aratója tagadta meg a munkát. Talián Béla nagybirtokos, szabadelvű párti országgyűlési képviselő, — akinek nagy szerepe volt a századvégi földmunkás- és parasztmozgalmak elfojtásában — nagylaki birtokán a munkások 8, illetve 9 korona helyett 12 koronát harcoltak ki holdanként. A nagylaki gazdák általános panasza, hogy kénytelenek az eredeti megállapodásnál vagy a szerződésben kikötöttnél magasabb bért adni [56]. A csanádi püspökség nagykopáncsi gazdaságára is kiterjedt a sztrájk, ahová a mezőhegyesi tartalék munkásokból 60 főt szállítottak. Ezeknek a helyzete sem volt biztonságos, éppen ezért a Földművelésügyi Minisztérium utasítja az alispánt, hogy biztonságuk érdekében az egész úton tegye meg a szükséges intézkedéseket [57]. A központi járás területén általános sztrájk lehetősége állott fenn július 2-án. Különösen Lelén és Földeákon volt erős a mozgalom. Megtagadták a munkát a püspöki uradalom lelei és kopáncsi, Újhelyi Jakab és Dániel Ármin lelei, Návay Tamás, Návay Dezsőné, Návay Géza, Szilágyi Sándor, Bugyi Balázs, Meskó Sándor földeáki majorjában, Nagy Gy. József makói és San-Marcó herceg szerbcsanádi birtokos földeáki aratói. Hivatalos adatok szerint mintegy 500 munkás sztrájkolt. A járás területén a csendőrséget 50 fővel erősítették meg. Lelére és Földeákra maga a főszolgabíró szállt ki megfelelő karhatalommal. Ennek az lett az eredménye, hogy letörték a sztrájkot; két munkást 30—30 napra és 200, illetve 40 korona pénzbüntetésre ítélték el [58].

Július első napjaiban csaknem a megye egész területére kiterjedt sztrájkmozgalom volt. Baghy Imre battonyai birtokos 43 szerb aratóját 30—30 napi azonnali elzárásra ítélték, de két nap múlva szabadon bocsájtották, Steiner Jakab ciondai birtokos 24 munkása $\frac{1}{13}$ helyett $\frac{1}{11}$ részt harcolt ki [59], Montag M. és fiai tótbánhegyesi birtokára 180 sztrájk törőt szállítottak július 2-án, ahol 3-án ismét 50 arató tagadta meg a munkát [60], a battonyai csendőrszolgabíró azonnali megerősítést kéri a sztrájkokra való tekintettel [61], dr. Buch Adolf nagylaki birtokos aratóit 1-én 14 napra elítélték és becsukták, mert $\frac{1}{13}$ rész helyett $\frac{1}{12}$ részt, több konvenciót és a hordásra 1 korona napszámot követeltek. Minden követelésüket teljesítette a munkaadó, csak az 1 korona napszámot nem, és még úgy sem voltak hajlandók dolgozni [62]. A Baghy Imre és munkásai közötti tárgyalás nem vezetett eredményre, ezért 88 sztrájk törőt vittek helyettük [63], 145 csanádpalotai munkás Kunszentmiklóson, 210 nagylaki munkás Okányi Schwartz Lajos oroszlámosi és gróf Károlyi István

gyulamezői birtokán csak a csendőrség brutális közbelépésére kezdte el a munkát. A csendőrség kényszerítette a munka végzésére a kevermesi Sima uradalom 47, Spitzer Károly battonyai birtokos 28, özv. Verhovay Gyuláné battonyai birtokos 21, Jenovác Mihály 8 és Singer Izrael tornyai birtokos 18 aratóját is.

A tavaszi sztrájkok idején Kunágotán volt a legerősebb mozgalom, aratás alkalmával pedig Nagylakon, ahol az egész községre kiterjedt, és a más megyébe szerződött munkások sem voltak hajlandók dolgozni. Ha figyelembe vesszük, hogy a községben 1902—1906-ban 3830 munkakönyvet adtak ki olyanoknak, akik főként az aratásban voltak érdekeltek, hozzávetőlegesen megállapíthatjuk a sztrájkoló munkások számát. A sztrájk letörésére három eszköz állt rendelkezésre: követelések teljesítése, karhatalom alkalmazása, amely bebörtönzésig is kiterjedt és a mezőhegyesi sztrájktörők alkalmazása. Több forrás is egybehangzóan állapítja meg, hogy jelentős azoknak az eseteknek a száma, amikor a követelések teljesítésével sikerült a sztrájkot felszámolni. Ez különösen a kisebb gazdákra vonatkozik, akik közül sokan nem kötöttek írásban szerződést, de a nagyobb uradalmakban is szép számmal előfordult. Gróf Károlyi István 70 aratója 8 korona 80 fillér helyett 12 koronát harcolt ki holdanként [64]. Az 1906. évi sztrájkokra legjellemzőbb, hogy komoly eredményekkel végződtek. A másik eszköz alkalmazását is bőven tapasztalhatjuk. Ennek legkirívóbb példái: a kaszaperi Montag birtok 98 sztrájkoló munkása közül 5 személyt behívtak katonának, 93 személyt pedig 30—30 napi elzárásra ítélték, Hász Antal tótbánhegyesi birtokos 66 munkásának sztrájkját a katonaság elnyomta, Bíró Albert kunágotai birtokos 21 sztrájkoló munkása közül négyet 30—30 napra, Purgly Emil 7 aratóját 25—25 napi elzárásra és 100—100 korona pénzbüntetésre [65], vagy Justh Gyula battonyai birtokának 49 sztrájkoló munkását 60—60 napi elzárásra ítélték, akik azonban a szegedi ügyészség fogdájában kijelentették, hogy hajlandók az eredeti feltételek mellett dolgozni [66]. A harmadik eszköz, — sztrájktörők alkalmazása — is nehézséget okozott, részben azért, mert a sztrájktörők nem voltak biztonságban, másrészt pedig a tartalék munkások között is problémák adódtak. Először 87 rutén munkás az élelmezés miatt lázongott, majd 134 román és szlovák munkás követelte hazabocsátásukat. Ezeket a megmozdulásokat az uralkodó osztály brutálisan elnyomta [67].

A júliusi sztrájkhullámmal tulajdonképpen le is zárult a nagyobb arányú mozgalom. A cséplés idején már csak szórányosan fordultak elő munkamegtagadások. Pl. Farkas Mihály kunágotai géptulajdonos 20 munkása [68], a püspöki uradalom kiskopáncsi gazdaságának 24 cséplőmunkása sztrájkolt. Az utóbbiakat 30—30 napi elzárásra ítélték, és Makóra szállították [69].

A megyében a század elején tehát 1906-ban jelentkezett az első jelentős mozgalom, amely a mezőgazdasági munkások részben szervezett gazdasági harca volt. A szervezetség azonban csak egyes helyeken mutatkozik, aminek a különböző pártok — Magyarországi Szociáldemokrata Párt, Magyarországi Újjászervezett Szociáldemokrata Párt, Független Szocialista Párt — széthúzó, a mozgalmat akadályozó politikája volt az oka.

Találkozunk olyan adatokkal, hogy az USZDP tevékenykedik a mezőgazdasági munkások körében, de ez nem a forradalmi szervezkedést, hanem a megalkuvást szolgálja. 1903-ban az általuk tartott népgyűlések napirendje általában a következő volt: 1. A nép törvényes és békés szervezkedése, 2. Őrizkedjünk az izgatóktól, 3. Melyik párthoz csatlakozzunk? [70]. Nem nehéz

megállapítani, hogy az ilyen tárgysorozattal tartott népgyűlések nem segítettek elő a mezőgazdasági munkások és szegényparasztek forradalmi mozgalmának fejlődését. Ugyanakkor találkoztunk olyan adatokkal is, hogy 1906-ban, ahol a helyi vezetők az USZDP budapesti központjára hallgattak, a bő termésre való kilátás, az 1898. évi II. törvénycikk és a sztrájk török alkalmazása miatt tartózkodtak a sztrájk szervezésétől, sőt elítélték azt, és a munkásokat igyekeztek lebeszélni [71].

A néhány helyen — főleg tavasszal Kunágotán és nyáron Nagylakon — jelentkező szervezettség nem egyik vagy másik párttól függött, hanem a Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjainak munkájától. Ezek a csoportok az MSZDP mindenféle közreműködése nélkül jöttek létre, és olyan gyorsan szaporodtak, hogy az országos szövetség negyedévi fennállása után 212 helyi csoport működött 20 146 taggal. Csanád megyében Makón, Földeákon, Nagymajláton, Lelén, Nagylakon és a már említett bizonyítékok szerint Kunágotán működött ilyen helyi csoport [72]. A szervezettség elsősorban abban jelentkezett, hogy szinte általánosan előforduló követelésekkel találkozunk. Ilyen pl. a hordásra külön 1 korona napszám, több konvenció, az aratás és hordás elvégzéséért $\frac{1}{11}$ — $\frac{1}{12}$ rész, pénzben pedig holdanként 11—12 korona. Szervezettségre utal az is, hogy Kunágotán 30—40 főből álló csoportok igyekeztek megakadályozni a sztrájk törést, Nagylakon pedig népgyűlést akartak tartani a követelések egységesítése céljából, amit azonban nem engedélyeztek.

A nyár folyamán lezajlott sztrájkok részvevőinek számát még hozzávetőlegesen is lehetetlen megállapítani, mert a források csak azokat az eseteket említik meg, amikor hatósági beavatkozásra került sor, de nincs szó arról a számos esetről, amikor a birtokosok még a hatóság beavatkozása előtt kiegyeztek a munkásokkal követelésük részbeni vagy maradéktalan teljesítésében. A sztrájk kiterjedt a központi, a mezőkovácsházi és battonyai járás csaknem egész területére és a nagylaki járásban Nagylakon volt a legjelentősebb.

FÜGGELÉK

A különböző szerződések részletes ismertetése helyett másolatban közlök négy különböző fajtát. Ezek jellegzetes példái az egyes szerződéstípusoknak.

1. sz. Aratási szerződés

Mely egyrésztől nagyméltóságú Gróf Apponyi Albert úr gerendási gazdasági tisztsége, másrésztől alolírott b.csbai-lakosok, gerendási kertészek és apácai lakosok között kötöttett következő feltételek mellett.

1. Átadja az uradalom a gerendási gazdaságában elvetett és kaszálandó 1050 h. búza, 120 h. rozs, 312 h. árpa és 360 h. zab vetését kis holdját (1100 négyzetöölivel értve) learatás, behordás és asztagba rakás végett.

2. Tartoznak az alolírottak 17 csapatban kiállani éspedig egy csoportban hat ember mint kaszás és 6 marokverő, tartoznak az aratást akkor, amikor az uradalom tisztsége kívánja megkezdeni, amiről néhány nappal előbb értesítve lesznek, tiszta rendes utasítás szerinti munkát végezni, búzát, árpát,

zabot, rozstot kévébe kötni és kereszttekbe rakni s az eddigi szokás szerint a tarlót tisztán felgerebly ezni, a kaparékot szintén kévébe kötni és kereszttekbe rakni, ha a kereszttek a szél, eső, vagy természetes nedvesség miatt az  alul rak ast, szárítást és  ujjonni  oszerak ast megk iv ann ak úgy ahányszor az sz uk-s ages teljesíteni tartoznak. Kötelesek továbbá az egész gabona termését a tiszt-ség utasítása szerint uradalmi  iga és béres seg ely ev el behordani és asztagba rakni holdanként egy koronáért s ha a befejezetlen asztagba a gabona meg- azna, úgy ezt megsz ar ıtani és ismét  oszerakni tartoznak.

3. Ezen munkák pontos és rendes elvégzése után kapják az arató részéből búzából és rozsból 13. azaz tizenharmadik részt, árpából és zabból 12., azaz tizenkettedik részt.

4.  elelmez es ukre kapnak az aratók páronként és hetenként 32 liter búzát, 3 liter köles kását, 2 klgr. szalonnát és 1 klgr. sőt, a behordás alatt ennek felét, kenyérsütésre csapatonként egy szekér szalmát, vagy ennek megfelelő t uzre-valót, az  o segítségükkel szekérre rakva és urasági  ig aval Csabára szállítva.

5. Megjegyeztetik azonban, ha a takarás a szokásos 3 hétnél hamarább fejeztetik be, ugyanakkor az aratási időre kimért conventio a hordási időre számíttatik  alul.

6. Az aratórészt az urasági gabona behordása közben az aratók az urasági  iga és béres seg ely ev el a kijelölt helyre  oszehordj ak, az uradalom ad az elcs epleshez gépet, de a f ut on és etet on kívül a munkásokat az aratók tartoznak adni, az  o részükre eső szemes gabonát az uradalom Csabára szállítja, de a rész után fennmaradó szalma, pelyva és törek az uradalomnak marad, annak fejében minden arató kap 10 koronát.

7. A cs eplesn el alkalmazott etető és fűtő napokat amennyi egy csapatra esik az uradalomnak a rész cs eples alatt bármi munkával visszaszolgáltatni tartoznak.

8. Azon esetben, ha a gabonát a szerződés aláirása után bármily csapás érné, semmi körülmények k ozott új alkunak helye nincsen. Az aratást megkezdni, folytatni és bevegezni tartoznak, úgy szintén a hordást is, amivel  ok kár-p otl asul tiszta szemmel biztos ıttnak éspedig oly formán, hogy a részül kapott gabona felmérése után a b uz a az uradalomnál $5\frac{2}{4}$ mázsára eg esz ıttnak, ha ennyi a kiadott részéből nem jönne ki azon gabonából amely ezen célra kijelöl-tetik éspedig sem a jobbikb ol sem a rosszabbikb ol és az uradalom g ep ev el el-c epelni, de a szalma és törek, mely ezután származik, az uradalmat illeti.

Rozsb ol, árpából, zabból nem biztos ıttnak, hanem mi nekik jár, azt kapják részül.

9. Az aratókat az uradalom saját  ig aj an hozatja ki és viteti Csabára és-pedig minden szombaton délután Csabára és vasárnap délután vissza ki. Ha az  ig ak nem k ozlekedhetn ek az uradalom költségén vasúton mennek Soprony-r ol Csabára és vissza, ezen esetben  elem uket a sopronyi állomásról urasági  iga hozza el. Fentebbi pontokban foglalt munkákat köteles minden ember szor-galmasan és pontosan vegezni, s ha ezen feltételeknek bármi körülmények k ozott eleget nem tesznek, feljogosítják az uradalmat, hogy a netán okozott kárra nézve bárhol t al alhat o ingó és ingatlan vagyonukból magát k artalan ıt-hassa, egyúttal k otelesz uk magunkat egyetemleges eny em esert j ot allani, hogy a szerződésben foglalt pontoknak minden tekintetben megfelelünk.

10. Az aratás kívül kapnak a munkások családonként 4—5 hold (1100) tengeri földet, a munkaadótól bevetve azt harmados művelésre. K oteleszik

magukat, hogy azt az eddigi szokás szerint az uradalmi tisztség utasítása után fogják munkálni. A fattyazás szintén a harmadosok kötelessége leendő. Töréskor tartoznak a csövet szárazon fosztani, osztályozni, a tengerit szekérre rakni a góréba vagy padlásra szárazon behordani. A szárat jól tövén kapával a földnél elválni és kétébe kötni és szárazon kúpokba rakni és a tisztség által meghatározott időben és helyre uradalmi igával be is hordani. Munka bérül a harmadosokat a megválogatott csövestengeri termésből minden osztályból egyharmad része illeti. A szár termés az uradalomé marad a fuvarozásért vissza. Ha netalán olyan rossz termés lenne a tengeriben, mint az 1905. évben volt, akkor semminemű új egyezés nincs, hanem kötelesek azt letörni és munkáját teljesen bevégezni és kárpótlásul mint az 1905. évben valami megtérítésre tarthatnak igényt. A tengeri földet senki másnak át nem adhatják, ha csak be nem jelentik. Ezen szerződés előttünk felolvastatván megmagyaráztattott a két példányban kiállított s azt jól megértvén saját kezű aláírásunkkal illetve kézzel megerősítjük és elfogadjuk. Az egyik példány Sulyák Pálnak adott által.

Bcsaba, 1906. február 4-én.

Korossy János sk. urad. tiszt.

102 békéscsabai és apácai munkás
aláírása, illetve kézjegye.

Békéscsabán Korossy László elsőjegyző és Rocsiszky György esküdt, Apácán pedig Pleskonics Mátyás előljárósági tag és Faludy Károly jegyző hitelesítette.

Az 1368/1906. sz. iratában a mezőkovácsházi járási főszolgabíró értesíti az apácai előljáróságot, hogy a szerződés nem felel meg az előírásoknak és az hatósági megerősítést nem nyerhet. A szerződés az 1898. évi II. tc. 10. §-ában foglalt követelményeknek azért nem felel meg, mert a tavasziakból járó részre vonatkozóan vagylagosság nincs és az élelmezés pénzbeli értékét fel kell tüntetni. Felhívja a Főszb. a jegyzőt, hogy az 1898. évi II. tc. 16. §-ában előírt kötelezettségét pontosabban teljesítse.

A kifogásolt rész a szerződésben kiigazítást nyert az uradalmi tiszt nyilatkozatával, mely szerint az élelmezés ellenértéke 45 korona 18 fillér, a szerződés 8. pontjában írt tavaszi gabonaneműek értéke 1100 négyszögöles holdanként $2\frac{1}{2}$ mázsát számítva 35 korona, mely összeg az aratók részére kifizetendő.

E nyilatkozatot és az abban foglaltak helyességét Csanádapácán a szerződés mindkét példányán hitelesítették.

2. sz. Szerződés.

Mely egyrészt Lukács Géza István kaszaperi birtokos, másrésztől alulírott kertészek között a következő feltételek mellett kötött.

1. Kertészek mindenképp előtt feltétlen engedelmességgel tartoznak munkaadóval szemben, vagy ennek megbízottja irányában, a dohány körüli munká-

kat rendelet szerint pontosan teljesíteni kötelesek. — Aki a rendeletnek ellenszegül, a törvényben megszabott módon az ott kijelölt hatóság által fog büntettetni. A hanyagság vagy gondatlanság által okozott károkért kertészek teljes és egyetemleges felelősséggel tartoznak.

2. Alulírott kertészek a szerződést négy egymásután következő termelési évre kötik meg. Az első termelési év 1906, a negyedik 1909. A szerződés azonban csak a törvényben meghatározott esetekben bontható fel és pedig úgy a kertészek, mint a munkaadó által, ellenkező esetben csak minden év december 25-ike között mondható fel bármelyik fél által is.

3. A kertészek tartoznak az átvett lakásokat, közös konyhájukkal, úgyszintén a fedelet és simító házat folyton jó karban tartani, az azokon előforduló mindennemű javításokat saját költségükön eszközölni, a felsorolt épületeket fenntartani (és kimeszelni). — Ha valaki ezt elmulasztaná, jogában áll munkaadónak ezeket a kertész költségére megcsináltatni. — A kertészek minden esztendőben tartoznak a pajtákat kitapasztani, bemeszeltetni és pedig saját költségükön. — Ha a kertészek ezt nem tennék meg jogában áll munkaadónak a pajták tapaszát és kimeszelését kertészek terhére végeztetni. A lakház tapaszta és meszélése szintén kertészek kötelessége, és ha ezt valamelyik elmulasztaná, joga van munkaadónak ezen munkák elvégzésére a kertész terhére napszámot fogadni. A simítóházat a kertészek tartoznak fűteni a munkaadó által adott fűtőanyaggal. — A pajták és simítóház környékét gaztól, szeméttől tisztántartani, télen minden hóesés után a házaktól a havat félölnyire elhányni és elseperni szintén a kertészek kötelessége, melyek elhanyagolása esetén munkaadó mindezen munkálatokat a kertész terhére felfogadandó napszámossal végeztetheti. Világításról a kertészek maguk gondoskodnak.

4. Midőn kertészek a dohánymunkával elfoglalva nincsenek, tartoznak munkaadó felszólítására folyó napszám mellett szolgálatba állani. Aki első felszólításra nem jön és kimaradását igazolni nem tudja: minden egyes esetben saját költségén fogadott napszámossal helyettesíthető. Munkaadó tudomása nélkül a tanyából sem kertészeknek, sem hozzátartozóinak kimenni nem szabad.

5. Munkaadó 40 kat. holdra szóló dohánytermelési engedélyért adja be kérvényét. Azon esetben, ha a jelenlegi 25 holdnál többet kaphat: a munkaadó fenntartja magának azon jogot, hogy a többletre belátása szerint a nyolc kertészen kívül még másokat is felfogadjon. A már engedélyezett területből is minden család a jelen szerződésben neve mellé írt területet ülteti.

6. Minden kertész kap 4 hold bevetett harmados kukorica földet, melyért minden hold után illetmény címen fizet egy koronát, csőszbér fejében minden hold után a maga részéből ad 100 cső kukoricát. Szárat a kertész nem kap, azt tartozik behordani és kúpokba jól berakni. — A szárat kis kapával a földbe vágni köteles, hogy abból egy tö se legyen látható. Ha csak egy tö is látható lenne, az a terhére fogadandó napszámossal fog levágnani. Ha a kertész a kukoricáját le nem törli, vagy szárat is le nem vágja, költségére az uraság töreti le. — A kertészek a learatott gabonát a részesekkel együttesen tartoznak behordani, azt is amit a részesek arattak, nyolc kertész aratni együtt tartozik, és tartoznak magukat gereblyével, valamint minden más szerszámmal ellátni. — A kertészeknek munkaadó biztosít egyheti aratást. Az egész aratási időre konvencióképpen a marokverővel együtt kap 30 liter búzát, 2 kiló szalonnát $\frac{1}{2}$ kiló sót, hordásra pedig, — bármédig is tart, — 13 liter búzát, 1 kiló szalonnát. — Többre semmi körülmények között sem tarthat számot.

7. Minden kertész tartat 4 drb. sertést, darabjáért fizet legelő és pásztorbér címén 4 koronát, azaz négy koronát, azon esetben is, ha csak egy hétig volna sertése birtokában.

8. Minden kertészcsalád igényelhet előlegképpen évenként 768 kiló búzát, — mégpedig a búza kiszolgáltatásakor létező folyó ár szerint fizetendő értékben. Az ár mindig az előleg kiszolgáltatásakor irándó a könyvecskébe. Előleg a következő hónapokban jár: január, február, március, április, május, június, november és december hónapokban.

9. A kertészek saját lakásaik fűtésére fűtőanyagról maguk gondoskodnak. — A munkaadó köteles minden év október 1-én a kertészeknek egy-egy öl szalmát fűtés céljára 16 korona ellenében adni, de csak az esetben ha a kertész a következő évben is szolgálatban marad nála.

10. Kertészek tartoznak a dohánykórót felszedni, behordani és a kimutatott helyre fal formában rendesen berakni. — A felszedett kóró fele kertészeket illeti. — Munkaadó a kóró behordására igát ad, de embert nem az iga mellé.

11. A kertész aprómajorságot tarthat, éspedig kizárólag tyúkot és csirkét, de kappant nem. — A majorság tartásáért minden kertész köteles 10 drb. csirkét és 50 tojást adni. — a kappanozásra alkalmas csirkék minden év július 30-ig, a tojások minden év szeptember 15-től november 30-ig beszolgáltatandók. Amely kertész ezen határidőre nem tenne kötelezettségének eleget, minden csirkéért 2 korona 40 fillért, a tojásokért pedig 2 korona 40 fillér megváltást fizet.

12. A gabonának a malomba szállítását havonként egyszer az uraság díjtanul eszközli és pedig minden hónap első vagy második napján. — Temezés, keresztelés, orvos, szülésznő fuvarját az uraság szolgáltatja.

13. A kertészek minden évben tartoznak a munkaadó által kimutatott három kutat közösen kitisztítani, ha ezt elmulasztják az uraság azokat terükre tisztíttathatja ki, amit az uraság kivételi könyvébe terhére írhat.

14. A kertészek egyetemleges felelősséget vállalnak a pajták felszereléséért, az ablakok és ajtók vasalásáért, valamint az ajtók kikapcsoló oszlopaiért is.

15. A kertészek kötelesek két-három ágyat molinóval ellátni, valamint a megfelelő minőségű és mennyiségű haszurával [73] is. A kertészek mindkettőről saját költségükön gondoskodnak, ha azonban a munkaadó ezeket megrendeli, joga van a beszerzési árat a kertészek terhére írni, ha az átvételt és a vételár kifizetését megtagadná, azon esetben minden molino után, melyet az uraságtól vett át 1 korona használati díjat fizet. — Palánta vétel a kertész terhe, a palánta eladás közös. Minden kertész üvegágyat készít magának, amihez a szükséges rámat és üvegtáblákat birtokos adja használatul a kertészeknek oly feltétellel, hogy értük felelősséget vállalnak és aki azt eltöri, az fizeti is, amit a birtokos a terhére írhat az illetőnek.

16. A kertész felfogadásakor tartozik családja számát bejelenteni és azokkal annak idején a majorban megjeleneni. Ha családjából ezen megjelenés alkalmával valaki hiányoznék: a kertész azonnal elbocsátható és a majorba szállításáért, tekintet nélkül a távolságra, 6 korona fuvardíjat tartozik lefizetni.

17. A kertész a majorba való beköltözésre egy igát, vagy fuvardíjban 6 (Hat) koronát kap. Ha bármi okmiatt is a kertész nem töltött két évet a majorban, úgy a 6 koronát köteles visszatéríteni, ellenkező esetben a munkaadó azt a kertész dohányterméséből levonhatja.

18. Vízhordásra, palánta és dohány hordásra ültetéskor az uraság öt igát ad, de iga mellé embert nem ad. A hordóval és tölcserrel kíméletesen tartozik bánni, ellenkező esetben a kárt fizeti. Az igavonó marhával a kertész kíméletesen tartozik bánni, aki azt üti, kihágásért feljelenthető, ha abban kárt tesz, munkaadó az okozott kárt a kertész terményéből levonhatja. A megfelelő pajtát a munkaadó jelöli ki, spárgáról, kukáról a munkaadó gondoskodik, de a terméshez szükséges többi eszközök beszerzése a kertészek kötelessége. A melegágyhoz szükséges trágya hordásra munkaadó igát ad, de arról a kertész gondoskodik, hogy a trágya meg ne füljön. Az átadott spárgáról, kukáról a kertészek felelnek, elvesztés vagy hasznavehetetlenség esetén a spárga egy darabjáért 4 fillért, a kukáért 2 fillért fizet. Tartoznak a kertészek a palántahelyiséget bekeríteni a munkaadó kívánsága szerint, vagy cirokkal vagy gallyal, mit az árokból a kertészek kötelesek kivágni. A palántákra felügyelni mindenki köteles.

19. A kertész az itt átszámolt dohány súlyáért és pedig a spárga súlyának levonása nélkül felelős, a hiányért a válogatott dohányárát fizeti. Dohányszállításakor a kertész a dohánynak kocsira és vagonba való felrakásánál segédkezni köteles. Battonyán átadás után a bálfákat kocsira felrakni és azzal hazaérkezéskor beszámolni tartozik. Egy-egy hiányzó bálfáért 10 fillért fizet.

20. Amely kertész, vagy annak családtagja bármiféle lopást követ el, a bírósághoz feljelentetik.

21. A már elültetett akácfákat a kertészek egymás közt felosztják, az esetleg kiszáradtakat vagy hiányzókat újak elültetésével pótolják. Minden egyes akácfát köteles a kertész körülkosarazni, az újonnan ültetteket minden héten meglocsolni és kosarazni egy fél öl magasságig tartozik, mert aki ezt nem tenné, azt munkaadó a kertész terhére felfogadott napszámossal helyettesíteni fogja.

22. Minden kertész kap 5 koronáért egy nészöglánc vetemény földet.

23. Ha munkaadó a dohányt jég és tűz ellen biztosítani akarja, a biztosítási díj felét kertészek fizetik. Adót, párbért, orvosi díjat mindenki a magából fizeti.

24. Fuvart, illetéket, kéményseprést kertészek nem fizetnek, nem fizetnek a dohány őrzéséért, sem kamatot előlegül kikapott pénzük után.

25. Az előbbi pontokban foglalt egyes engedmények fejében a kertészek átengedik munkaadónak a beváltási ár 59⁰/₀-át, 41⁰/₀-t, azaz Negyvenegy százalék pedig kertészek járandóságát képezi olyanformán, hogy minden 100 koronából 59 korona a munkaadót 41 korona kertészeket illeti. —

26. Alulírottak a jelen szerződést jól megértettük, annak minden egyes pontját egyenként és összesen elfogadjuk, azt akaratummal megegyezőnek nyilvánítjuk és sajátkezü aláírásunkkal, illetve kézjegyünkkel megerősítjük. —

Kelt K a s z a p e r e n, 1905. november 24-én.

Lukács Géza sk.
mint munkaadó

K + v. Havancsák Károly
K + v. Hegedüs Péter
K + v. Kovács Péter
K + v. Németh Illés

K + v. Tornáczki Károly
K + v. Pálfi Imre
Sztratyinszki Pál sk.
Besenyi Simon sk.
K + v. Besenyi Gábor

Másolat hitelül:
Chován jegyző

P. H.

Csanád megye
M.Kovácsházi járás
Tót-Bánhegyes község.

3. sz. Szerződés

Mely egyrésztől Szabó Zalai Antal, másrésztől pedig Jacsjanszki István tótkomlói lakos mint munkavállalkozó között alulírott napon következő feltételek alatt kötött. 1. Munkaadó átadja, vállalkozó pedig átveszi a munkaadónak Csanádapáca község határában 20 kat. hold cukorrépa ültetvényének az 1906. évnék összes munkálatait. 2. Tartozik a vállalkozó a répa két kapálását, az egyelést, kacsolást, aláhúzást, egyszóval összes munkálatait, úgyszintén a kiszedést, fejezést és tisztítást pontosan, a lelkiismeretes gazda gondosságával végeztetni, mert a cukorgyár által a répa hiányos tisztogatása miatt teljesített levonások a vállalkozó díjaiból a munkaadó javára fognak tartatni. 3. A megmunkáláshoz szükséges összes szerszámokat a munkaadó adja, ki tartozik a munkásokat a munka színhelyére saját igáján, esetleg saját költségén szállíttatni. 4. Munkavállaló tartozik a répaültetvény megmunkálására kellő számú munkást a kellő időben munkába állítani, mert az ebből eredő esetleges hátrányokért a munkabérével felelős. 5. Vállalkozó köteles a lefejezett s szállításra kellően előkészített répat munkaadó igáján a termelési helyről a Csánk kitérőbe szállíttatni, s ott vasúti kocsiába berakatni, a fejeket pedig a munkások munkabéréit munkaadó fizeti, mely összeg a vállalkozónak díjaiból munkaadó által kijelölt helyen beföldelni. 6. A vállalkozó által alkalmazott a végelszámolás alkalmával levonásba fog hozatni. 7. Mindazon napokon, amelyeken az ültetvényen munka folyik, s a vállalkozó annak ellenőrzése végett a munkásokhoz kiszáll, a munkaadótól 2 kor. külön díjazást nyer —, mely díjazás azonban a végelszámolásnál szintén le fog számíttatni. 8. Mind ezen munkálatokért kapja a vállalkozó a munkaadótól a mezőhegyesi cukorgyár által átmázsált mennyiség után minden métermázsa után 46 fill., azaz Negyvenhat fillért, mely összeg a cukorgyári jegyzék alapján fizettetik a vállalkozónak.

Csanádapáca, 1906. március 31. Szabó Zalai Antal s. k. Jacsjanszki István s. k.

Előttünk, mint tanuk annak igazolásául, hogy az érdekelt felek ezen iratot — az együttes és folytonos jelenlétünkben előttünk történt felolvasás és anyanyelvükön teljesített megértelmezés után — sajátjukul elismertként sajátkezüleg aláírták.

Kelt Csanádapácán 1906. március 31-én. Kutni Gyula s. k., Koháry Dezső s. k. tanuk.

4. sz. Szerződés

Mely egyrésztől Hász Antal földbirtokos, mint munkaadó, másrésztől alolírott 36 bánhegyesi munkások között az alábbi feltételek alatt kötött aratás, cséplés, kukoricaművelés, répamunkálás és napszámmunkák végzésére.

I. Aratás

Alolírott munkások felvállalják Hász Antal úrtól az aratási munka végzését. Munkadíjul az őszi és tavaszi gabonák 14. részét és a következő conventiót kapják mi az egész aratás tartamára adatik páronként (1 kaszás, 1 marokverő) 2 véka (60 liter) búza, 4 kg szalonna, 2 kg só, 4 liter pálinka, 20 fr. főzelékpénz.

2. Alolírott munkások tartoznak a gazdaságban a kívánt napon marokverőkkel megjelenni és az aratási munkát a munkaadó úrnak kérése szerint megkezdeni és azt teljes bevégzésig folytatni.

3. Minden gabonát rövid tarlóra vágni tekintet nélkül arra, hogy az dőlt vagy talponálló. Az illető gabonanemből csavart kötélbe szép rendes kis kévékben bekötni, 18-as keresztbe rakni, a papkévét négy oldalról a második vállkévéhez kötni. A tarlót tisztán felgereblézni, a kaparékot kévébe kötni és 14-es keresztbe rakni tartoznak a munkások.

4. Tartoznak a takarók a szél által eldöntött vagy bármely más ok miatt rosszul álló kereszteteket megigazítani annyiszor, ahányszor ez a behordásig elfordul. Ha nagy esőzés a gabonát keresztetekben való megromlás veszélyének tennék ki, a munkaadó kívánságára tartoznak a takarók a kereszteteket szárítás szempontjából szétrakni és megszáradás után ismét összerakni annyiszor, ahányszor ez szükséges. Ugyancsak tartoznak a kereszteteket, ha az alsó kévék penészesek vagy elizzadnak, átrakni. Ha ezen munkák végzése a már megszárt táblákban kívántatik, a részelés újra eszközendő.

5. Az aratási munka a munkaadó által meghatározott sorrendben végzetik. Ha az aratás alatt levő táblákban éretlen foltok fordulnának elő, ezek megérésig kihagyandók. Ha valamely gabona nem érett meg addig míg az aratás sorrendje rá kerül, annak megérését megvárni tartoznak az aratók. Ezen idő alatt, ha a gazdaság a jelen szerződéssel munkát tud adni az aratóknak, azok azt meghatározott díjért végezni kötelesek.

6. A munkaadó az alolírott 36 pár aratón kívül 32—34 pár aratót állíthat munkába dohánykertészei vagy idegenek közül. Ezekon kívül gazdasági cselédeit is dolgoztathatja az aratásban. Meghatároztatik, hogy minden tábla arányosan lesz felosztva a munkások között, haladásuk és munkabírásuk tekintetbe vételével. Kivételt képeznek ama kis táblák, melyekben ilyen nagy számú munkást kiállítani csak idővesztés volna. Ha valamelyik csapat a felfogott nyílással nagyon elmarad, jogában áll takartatónak ama nyílásba más csapatot is beállítani azok közül, kik ezen táblában rájuk eső részt már elvégezték. Az ilyen segítségül rendelt csapatnak vonakodás nélkül dolgozni kell, természetesen, hogy a kereset az ő javára esik.

7. Az aratók hat kaszás csapatokban tartoznak dolgozni.

8. A részbehordás a munkaadó gabonájának teljes behordása után eszköztetik. A részshordás és részcséplés sorrendjét a munkaadó határozza meg.

A részbehordáshoz a munkaadó ígát ad béres nélkül. A rész csépléséhez cséplőgépet adja, mivel a munkások szorgalmasan tartoznak dolgozni. A rész kereset szem természetét a munkaadó ígáján Tótbánhegyesre szállítják az aratók. A szalmatermést 8 nap alatt tartoznak eltakarítani saját költségükön. A részbehordás és cséplésért az aratók fejenként két napi napszám munkát tartoznak végezni gabona behordás vagy bármely más gazdasági dologban, amikor ez tőlük kívántatik.

9. Esőzés vagy egyéb hátráltató elemi ok miatt a munkával felhagyni és az akadályozó ok megszüntetésével azt azonnal folytatni tartoznak az aratók.

10. Minden körülmények között tiszta jó munkát tartoznak végezni, az aratók, különös tekintettel a tarló felgereblésére is. Az elmulasztott vagy rosszul végzett munkáért kártérítéssel tartoznak az aratók.

11. Ki csal vagy lop a gazdaságból kitiltatik.

12. Ha a gabona elemi ok miatt meghibásodnék, akkor a kikötött rész helyett 2400 négyszögölenként 12 (tizenkét) korona fizettetik munkadíj fejében. Megjegyzem, hogy a fentebbi szerződés minden pontja érvényben marad ez esetben is, csak a rész helyett pénz fizettetik. A két nap napszám munkát ez esetben is tartoznak végezni az aratók éppen úgy, mintha részért dolgoznának. Az aratóknak azon joga, hogy a pénzért vagy részért dolgoznak, a fenti pont által nem érintetik, hanem fenn áll, úgy mint azt a munkástörvény rendel. Az aratási kereset a hordás után eszközölt földfelmérés végeztével azonnal fizettetik az ezen munkára adott előlegek levonásával. Hogy minden gabona nem részért, vagy mind pénzért arattatik az aratók elhatározása szerint. Táblánként és gabonanemenként válogatni nem lehet.

13. A learatandó terület körülbelül 630 holdat fog kitenni (á 1100), ha már elvetett őszi gabonákat elemi ok miatt a munkaadó kiszántani kénytelen

II. Cséplés

14. Annak előrebocsátása után, hogy a cséplőgépnél nem alkalmazott 12 munkás tartozik 1 korona 60 fillér napszám mellett hordásba állani, kikötetik, hogy az aratás bevégezése után 24 férfi munkás tartozik a munkaadó cséplőgépehez állani és az összes gabonát $2\frac{1}{2}\%$ -ért és a következő conventioért elcsépleni. A cséplés tartama alatt adatik hetenként és fejenként $\frac{1}{2}$ véka = 15 liter búza, 1 kg. szalonna, $\frac{1}{2}$ kg. só és egy liter pálinka. Megjegyzendő, hogy conventio csak a munkában töltött napokra adatik, az esős, ünnep vagy nem dolgozó napokra nem jár.

15. A cséplés körüli összes munkát, valamint a szemes gabona behordását (magtár vagy padlásra) a munkások végzik. A munkaadó csak gépészt és tüzelőt ad a géphez. A vízfordást és tüzelő-hordást — árpa, zab vagy egyéb, takarmánynak való szalmájú gabona cséplésénél a munkások végzik. Ha a távolság miatt szükséges, ezen célra a munkaadó ígát ad. Kívánatra a gabonát szerűn végzett mázsálás ellenőrzésére a magtárban vagy padláson is tartoznak megmázsálni a munkások.

16. Az asztagot minden este jól be kell rakni szalmával, hogy a megkezdett szemekben eső miatt kár ne essék. Az asztag mindig berakandó, ha a munkával felhagynak a munkások. A vizes kévéket a kazalról óvatosan leereszteni és felállítgatva megszáritani tartoznak a munkások. Szalmát, pely-

vát, töreket magas, jól rakott kazalba kötelesek rakni. A szalma állásról villával tetejezendő be. Ugyancsak elrakatik villával a kazal belsejébe hordott rudasok is. A törek kazal teteje és a pelyva kazal egészen szalmával rakandó be. A szérűt és rakományokat minden este fel kell takarítani, illetőleg berakni. Közönként, ha szükséges, de a cséplés bevégzése után minden körülmények között az összes rakományokat meg kell igazítani és a szalma kazlakat szalma-kötéllal lekötni. A cséplés teljes bevégzéséig az összes rakományokat tartoznak gondozni a munkások, szél által okozott károkat kijavítani.

17. Eső vagy elemi akadály beálltával a munkások a munkával felhagyni, a hátráltató ok megszűntével azonnal tartoznak folytatni. A munka megkezdésének idejét a munkaadó határozza meg.

18. Ha a gabona aratását pénzért végzik a munkások, akkor a cséplés is pénzért végzendő, és pedig napszámba. Ez esetben 70 kr. napszám fizettetik a munkaadó által. Conventio nem adatik. A munkások szorgalmasan tartoznak dolgozni, a gép körüli beosztásukat a munkaadó tartja fenn magának. Akinek a cséplésen kívül más munka rendeltetik, azt végezni köteles. Megjegyzendő, hogy a napszámban végzett cséplésnél naplementig a kazalból dolgoznak a munkások, naplemente után takarítanak fel és hagynak fel a munkával.

19. A rozs csak az esetben és olyan mértékben csépeletetik géppel, amint a munkaadó kívánja, jogában az egész termést kiveretni zsupnak.

20. A cséplésnél a munkások a gépésznek és az esetleg még odarendelt felügyelőnek is minden rendelkezését tartoznak teljesíteni, magukat minden tekintetben tisztelettel és engedelmesen viselni.

Az engedetlen, garázda munkás a munkából kitiltatik és helyettesítéséről a többi munkás tartozik gondoskodni. A vezetőjüknek vagy vállalkozójuknak megnevezett munkás társuknak minden szerződéses munka teljesítésére vonatkozó rendelkezéseit tartoznak teljesíteni a munkások.

21. Amennyiben a gazdaság érdeke kívánja, jogában áll a gépet megállítani és a munkásokat sürgős gazdasági munkák elvégzésére napszámba alkalmazni. Ez esetben 60 kr. napibér és conventio adatik.

22. Ha a munkások mulasztásából áll meg a gép, napi 40 korona kártérítést (eredetileg „birságot“ G. J.) fizetni tartoznak a munkások.

23. A vizes gabonát a magtárban megrostálni és megszáradásig forgatni tartoznak a munkások.

24. Azon idő alatt, míg a gép keresztekből csépel, a cséplő munkások közül 2—3 tartozik kimenni a gabonának szekérre rakásához. Ezért külön díj nem jár.

25. Az aratási conventio pénzértéke 5 forint, tíz koronában, a cséplési conventio pénzértéke 20 Kr., 40 fillérben állapítottatik meg. Ez utóbbi 40 fillér naponta értendő.

III. Kukorica művelés

Alólírott munkások 72 hold (1100) kapnak és vállalnak harmados kukorica művelésre.

Tartozik a harmados a kukorica földet kétszer jól megkapálni, a kukoricát letörni, a szárat levágni, kévébe kötni, kúpba rakni. A kukoricát szétmérni, bedézsálni, góréba vagy padlásra hordani. A szárat bedézsálni és a kívánt helyen kúpba rakni. A kukorica a munkaadó kívánsága szerint meg-

fosztva vagy hajasan történik. Fosztásból a harmadosoknak rész nem jár. A kukorica kihordáshoz minden harmados család kap egy igát béres nélkül. Ezen ígáshoz összes családjával hozzáállni tartozik, hogy a munka bátran haladjon. A szár dézsmálásához is minden család kap egy igát. A fosztás céljából a kukorica az udvarba vagy a munkaadó által kijelölt helyre hordatik. A kukorica kihordás, dézsmálás és szár dézsmálás, mint sürgős gazdasági munka vásánap is eszközöltetik. A fosztás kívánatra minden nap kazalba hordatik a harmados által. Fosztást és szarat tüzelni nem szabad, ki ezt teszi, a gazdaságból kitiltatik.

A kapálási munkák 3—3 nap alatt, a törési munka a dézsmálással együtt egy hét alatt teljesen bevégezendő. Minden munkát a rendelt napon kell megkezdeni minden munkásnak. Aki a rendelt napon dologba nem jön vagy nagyon késedelmesen halad, annak költségére a munkaadó napszamosokat vagy átáljás munkásokat állíthat földjébe. A dézsmálás az egész táblában egyszerre történik, ezért a harmadosok mind együtt tartoznak dolgozni ezen munkában. Csőszbér fejében 25 kg. csőveskukorica fizettetik a harmados által saját részéből. A csőszt conventioval a földadó látja el. A letört kukorica szarat minden nap tartozik levágni, kévébe kötni, kúpba rakni a harmados. A kukorica földben lehetőleg nagy rakásokba hordandó. A szárdézsmálás után a harmados a neki maradt szár részt azonnal le tartozik hordani a földről, hogy az szántható legyen.

2. Ki csal vagy lop a pusztából kitiltatik.

IV. Cukorrépa művelés

28. Alolírott munkások kapnak és vállalnak fejenként 3 hold cukorrépa földet harmadabáni művelésre. Tartoznak a harmadosok a cukorrépat úgy művelni és szállításra úgy elkészíteni, mint azt a mezőhegyesi cukorgyár megkívánja.

29. Tartoznak a harmadosok a répat kikelés után azonnal megkapálni, később ismét jól megkapálni, kiegyezni, ismét megkapálni, negyedszeres kapálással feltölteni, július, augusztusban kigazolni. A répat ásóval sértetlenül a földből kiszedni, oldalgyökértől, földtől és levéltől megtisztítani, lefejezni.

30. Minden mulasztott vagy rosszul végzett munkát a harmados költségére jogában áll a munkaadónak jól és annak idején végeztetni — vagy kártérítést követelni.

Különösen vigyázni kell a harmadosnak a répa sértetlen kiszedésére, fejezésére és tisztítására. Ezen munka rossz végzéséért olyan kártérítést fizet a harmados a munkaadónak, mint aminővel a cukorgyár ezen esetben a termelőt sújtja, miután a harmados ezen munkák jól végzésére kötelezi magát. A répa cukortartalmára vonatkozó esetleges levonások, melyek a cukorgyár szerződésében a termelővel szemben kiköttek, a harmadost csak répa járandósága áránában terhelik.

31. A répa minőségi és súlyszerinti átvétele Mezőhegyesen a gyári mérlegelés szerint eszközöltetik. A cukorgyár által átvett mennyiség egyharmad részéért 70 krajcár fizettetik a munkaadó által a harmadosnak métermázsként. Minden métermázshoz 5 kg. túlsúly számíttatik, vagyis 105 kg. tiszta répa beváltási ára 70 krajcár, 140 fillér. A répa járandóságot azonnal tartozik a

munkaadó a munkásoknak kifizetni, mielőtt a szállítás után a cukorgyárral leszámolhatott.

32. Hibás vagy fagyott répát elszállítani nem szabad.

33. A kiszedett répát 100 négyszögölről egy rakásba kell rakni és, ha azonnal el nem szállítatik, a harmados földdel betakarni tartozik. A répát a bánhegyesi állomásra a munkaadó szállíttatja a harmados részit is. A szekerekre tartoznak a harmadosok a répát felrakni, a szekerekről vagy ha szükség kívánja a szekereknek felfogatása után a földről a vagonokba rakni. A felfordított szekerekből a répát kiszedni, a szekereket ismét helyreállítani a harmadosok tartoznak. A vagonok kihasználása folytán előállott fuvar differenciát a harmados fizeti, úgyszintén az ő mulasztásából származó vagon bírságot is.

34. A répa kiszedés és szállítás idejét a cukorgyár határozza meg. Ehhez alkalmazkodni tartoznak a munkások. Ha a répaszállítást a cukorgyár beszünteti, azzal a munkások felhagyni kötelesek. A munkaadó is beszüntetheti a szállítást igen rossz út esetén. A szállításra a munkások csoportba tartoznak állani. Az összes répatermés összerakatik a vagonokban. A termés mennyiségi meghatározása a munkások között mérőláda vagy ha lehetséges a bánhegyesi állomáson levő répamázsán eszközöltetik a munkások által. Ezen mázsálás vagy az előbb írt termésmeghatározás csak arra való, hogy a munkások termésüket egymás között meghatározhassák, a munkaadót nem kötelezi, ezért ennek eszközzésébe befolyani nem tartozik. A munkaadó is a cukorgyár által átvett tiszta súlyú répamennyiség $\frac{1}{3}$ részét tartozik a fentebb írtak szerint a harmadosoknak kifizetni.

35. A répa fejezést a munkaadó kívánsága szerint vagy levelezve vagy levelestől levágni tartoznak a harmadosok. Mind a két esetben a répafejeket tisztán kell kezelni, a földről a földadó igáján behordani, kúpokba, kazalba rakni, bevermelni és leföldelni 2 sukk vastag földréteggel tartoznak a harmadosok, azon helyen mely erre a célra a munkaadó által kijelöltetik.

36. Különösen vigyázni kell, hogy a levelestül levágott répafejek be ne piszkoltassanak földdel, mert ez által takarmány értéke elvész. Ezért sáros, alkalmatlan időben a szedést szüneteltetni kell. Minden körülmények között kézzeli kivágás által el kell távolítani a répa leveles fejtől. A tisztán fejt répa fejek a répa földön 3 mázsa egy rakásba — a leveles répafejek 1 mázsa egy rakásba rakattatik a kirázás után és csak így kirázva hordattatnak be szekérral a földről. A répafej hordást a szedés alatt többször kell eszközölni, mert az a szedés végéig könnyen megromolhat. Azon harmados költségére, ki a répa fejet a földtől ki nem rázza, ezen munkát a munkaadó végeztesheti. Aki a répafejet elpiszkolja, az teljes mérvű kártérítést fizet érte.

37. Ha a répavetés kifagy vagy bogár vagy más elemi csapás folytán kipuuszul, a munkaadó újra bevetni tartozik a földet mindaddig, amíg a cukorgyár erre kötelezi. Az újravetett területet éppen úgy tartoznak a harmadosok munkálni, mint az előbb körülíratott. Az esetleg már kivésés előtt végzett munka semmibe sem számítatik.

38. Kora tavasszal, mikor a répabogár jelentkezik, a munkások minden családjukkal tartoznak a bogárszedésre jönni. A munkaadó minden liter összeszedett répabogárért 20 krajcárt fizet.

39. Répafej és répaszelet a harmadosoknak nem adatik.

V. Napszám munkák

Alolírott munkások kötelezik magukat, mikor a gazdaságnak szüksége, répa és kukorica munkáikkal ráérnek, marokverőkkel együtt napszám munkára. Napszámberül a férfiak máj. 15-től kezdve 50 krajcárt, a marokverők 40 krajcárt kapnak. Marokverőknek fiatal asszonyok vagy lányok és 16 éven felüli suhancok vetetnek fel. A marokverő pontos megjelenéséről a férfi munkás köteles gondoskodni.

A here és széna kaszálások, gyűjtésekhez, mint sürgős gazdasági munkához még akkor is tartoznak jönni a munkások, ha a répa és kukorica munkákkal még készen nincsenek. Ki ezen munkára felszólítás után meg nem jelen, 1 forintot fizet minden mulasztott napért. Napszámában a munkások szorgalmasan tartoznak dolgozni. Olyan számban rendeltetnek ki, mennyire a gazdaságban szükség van. Kirendelhetők, a munka természete szerint, a férfiak vagy a marokverők együtt és külön is.

VI. Előlegek

43. Adatik a munkaadó által a szerződés aláírása után fejenként 120 liter = 4 véka búza és 5 forint készpénz. Továbbá répakiegyezés és utáni kapálás bevezésekor fejenként 5 forint, a harmadik kapálás után 4 forint, a negyedik kapálás és feltöltés után 5 forint, a kigazolás után 1 forintot. Összesen a 3 hold répa művelésére és a jelen szerződésben körül írt dolgokra 20 forintot. Ezen előlegek mindig akkor adatnak ki, mikor az illető munka az egész táblában készen van.

Ezen előlegek közül a búza az aratási részkeresetből, átlagos minőségben megrostálva adatik vissza. Ha az aratás pénzért eszközöltetik, akkor 10 forint fizettetik e címen a munkaadónak vissza a takarási keresetből. A pénz előlegek visszafizetése répatermésükből eszközöltetik. Ha a répatermés tönkre menne vagy nagyon silány lenne, kukorica termésükkel valamint összes ingó és ingatlan vagyonukkal szavatolnak. Hogy a kikapott előlegek pontos visszafizetése valamint a jelen szerződésből folyó minden dologban egymásért egyetemlegesen kötelezettséget, kézfizető kötelezettséget vállalunk. Az előlegül és conventioul kapott búza minősége, olyan mint a gazdaságban az általunk ösmert cseléd deputátum szokott lenni.

Amennyiben a cséplés és répaszedés ideje összeesnék, a munkások a répaszedést folytatni tartoznak. Munkaadó fenntartja magának a cséplési munkát ez idő alatt szüneteltetni vagy ha érdekei úgy kívánják, más munkásokkal eszközöltetni.

Kelt Tótbánhegyes, 1905. dec. 24.

Harminchat munkás aláírása, ill.
kézjegye.

Hász Antal

A szerződést hitelesítette: Bogár Mihály elöljárósági tag és Chován Károly jegyző.

A másolat hitelül:

Tótbánhegyes község
bélyegzője.

Chován
jegyző

- [49] Uo. 3667/1906.
 - [50] Uo. 4129/1906.
 - [51] Uo. 4996/1906.
 - [52] Uo. 4978/1906.
 - [53] SzÁL: Közig. biz. jelentése az 1906. évről: 7.
 - [54] SzÁL: Csanád megyei alispáni iratok 5272/1906. (munk. mozg. ir.)
 - [55] Uo. 6380/1906.
 - [56] Uo. 5339/1906.
 - [57] Uo. 5338/1906.
 - [58] SzÁL: Közig. biz. jelentése az 1906. évről: 7—12.
 - [59] SzÁL: Csanád megyei alispáni iratok 6380/1906. (munk. mozg. ir.)
 - [60] Uo. 5349/1906.
 - [61] Uo. 5374/1906.
 - [62] Uo. 5375/1906.
 - [63] Uo. 5417/1906.
 - [64] Uo. 5339/1906.
 - [65] SzÁL: Közig. biz. jelentése az 1906. évről 7—12.
 - [66] Világ szabadság 1906. július 14. Közli: A munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 3. kötet. Bp. 1955. 462.
 - [67] SzÁL: Közig. biz. jelentése az 1906. évről 10.
 - [68] SzÁL: Csanád megyei alispáni iratok 6380/1906.
 - [69] Uo. 6577/1906.
 - [70] SzÁL: Csanád megyei főispáni iratok. 11/1904/res. (munk. mozg. ir.) Lásd még uo. a 12, 14, 226/1904/res. sz. iratokat.
 - [71] SzÁL: Csanád megyei alispáni iratok 6380/1906.
 - [72] A magyarországi szociálistikus munkásmozgalmat az 1906. évben. Bp. 1907. 506.
 - [73] Melegágy letakarására szolgáló gyékény.
- Függelék:
- 1. sz. SzÁL: Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok ad. 1368/1906.
 - 2. sz. Uo. 1318/1906.
 - 3. sz. Uo. 1368/1906.
 - 4. sz. Uo. 125/1906.

ДАнные К ПОЛОЖЕНИЮ И ДВИЖЕНИЮ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ РАБОЧИХ ОБЛАСТИ ЧАНАД В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

И. ГЕРЕГ

Данная статья занимается положением сельскохозяйственных рабочих и бедных крестьян области Чанад в начале XX века. Она подробно рассматривает положение владения называемой области, и делает из этого выводы. Она устанавливает, что вследствие дифференциации крестьянства и в области Чанад число карликовых землевладельцев самое большое, но обработанная ими территория земли меньше и отечественной пропорции. Также меньше отечественной пропорции число крупных владельцев, но их владения не в такой мере меньше. В этой области живёт очень много сельскохозяйственных рабочих и батраков, которым экстенсивное хозяйство только в летние месяцы даёт работу, и рядом которых многие карликовые землевладельцы вынуждены работать постоянно или временно. Заработок летнего сенокоса не достаточно для материального обеспечения. Особенно трудно жить им после засухи. Автор статьи исходя из экономического положения занимается движениями сельскохозяйственных рабочих и бедных крестьян именно 1906 г., когда уже весной началось забастовочное движение и во время жатвы оно распространялось почти на всю территорию Чанада. Он сообщает подлинные документы (сельскохозяйственные договоры), которые верно отражают положение сельскохозяйственных рабочих.

DATEN ZU DER LAGE UND DEN BEWEGUNGEN DER LANDWIRTSCHAFTLICHEN ARBEITER AM ANFANG DES XX. JAHRHUNDERTS

Von

J. GÖRÖG

Der Artikel beschäftigt sich mit der Lage und mit den Bewegungen der landwirtschaftlichen Arbeiter und der Armbauern im Komitat Csanád zu Anfang des XX. Jahrhunderts. Die Grundbesitzverhältnisse in dem Komitat werden eingehend besprochen und die Konsequenzen gezogen. Es wird festgestellt, daß infolge der Differenzierung der Bauernschaft auch im Komitat Csanád die Zahl der Zwergbauern die größte, dagegen aber das von ihnen bebaute Gesamtgebiet noch geringer war, als im Durchschnitt des Landes. Ebenso ist im Verhältnis zu den übrigen Komitaten auch die Anzahl der Großgrundbesitzer geringer, die einzelnen Güter sind jedoch nicht demselben Maße kleiner. Im Komitat leben viele landwirtschaftliche Arbeiter und Knechte, die bei der überwiegend extensiven Bewirtschaftung fast ausschließlich nur in den Sommermonaten beschäftigt werden können, und neben denen auch die vielen Zwergbauern gezwungen sind, ständig oder zeitweise Lohnarbeit zu verrichten. Der geringe Verdienst der Sommermonate deckt den Bedarf nicht. Besonders schwierig ist die Lage nach Dürreperioden. Von der wirtschaftlichen Lage ausgehend werden die Bewegungen der landwirtschaftlichen Arbeiter und der Armbauern, mit besonderem Hinblick auf das Jahr 1906 behandelt, als die Streikbewegungen schon im Frühjahr begonnen hatten und sich zur Zeit der Ernte beinahe auf das ganze Komitat erstreckten. Der Verfasser bringt Originaldokumente (landwirtschaftliche Arbeiterverträge), die die Lage der landwirtschaftlichen Arbeiter getreulich widerspiegeln.